

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLÓĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PSIHOLÓĢIJAS NODAĻA

**GRANDIOZĀ UN IEVAINOJAMĀ NARCISMA SAISTĪBA AR
BĒRNĪBĀ GŪTO LABVĒLĪGO UN NELABVĒLĪGO PIEREDZI UN
AGRĪNĀM NEADAPTĪVĀM SHĒMĀM**

MAGISTRA DARBS

Autors: **Santa Laimiņa**

Studenta apliecības Nr.: sl06030

Darba vadītāja: asoc.prof. Dr. psych. Ieva Stokenberga

RĪGA 2022

SATURA RĀDĪTĀJS

ANOTĀCIJA.....	3
ABSTRACT	4
TEORĒTISKĀ DAĻA	5
Narcisms	7
Bērnībā gūtā pieredze	11
Agrīnās neadaptīvās shēmas	14
Agrīnās neadaptīvās shēmas un narcisms.....	17
METODE	21
Pētījuma dalībnieki	21
Instrumentārijs	21
Procedūra	23
REZULTĀTI	24
DISKUSIJA	29
SECINĀJUMI	34
PATEICĪBAS	35
IZMANTOTĀ LITERATŪRA	36
PIELIKUMI.....	43
PIELIKUMS Nr.1 Narcisma hierarhiskā struktūra	43
PIELIKUMS Nr.2 ANS apraksti	44
PIELIKUMS NR.3 Korelācijas starp ANS, Hipersensitīvā narcisma, narcistiskās personības aptaujas, bērnībā gūtās nelabvēlīgas pieredzes skalu, bērnībā gūtās labvēlīgas pieredzes skalu un vecāku sniegtā novērtējuma skalu rādītājiem	45

ANOTĀCIJA

Pētījuma mērķis ir izpētīt saistības starp ievainojamo un grandiozo narcismu, agrīnām neadaptīvajām shēmām un bērnībā gūto labvēlīgo un nelabvēlīgo pieredzi. Pētījumā piedalījās 138 respondenti vecumā no 18 līdz 64 gadiem ($M = 37,22$; $SD = 9,58$). No tiem 122 respondenti jeb 88,41 % bija sievietes un 16 respondenti jeb 11,59% vīrieši. Izmantotās metodes - Janga shēmu aptaujas īsā forma, Hipersensitīvā narcisma skala, Narcistiskās personības aptauja – 13, Bērnībā gūtās nelabvēlīgās pieredzes skala, Bērnībā gūtās labvēlīgās pieredzes skala, Vecāku pārvērtējuma skala. Pētījuma tika noskaidrots, ka *ievainojamais narcisms* uzrādīja saistību ar visām 18 agrīnām neadaptīvajām shēmu skalām un negatīvu saistību ar bērnībā gūto labvēlīgās pieredzi. *Grandiozais narcisms* uzrādīja saistību ar trīs agrīnām neadaptīvajām shēmu skalām - Vara/Grandiozitāte, Pieņemšanas meklēšana un negatīvu saistību ar Pakļaušanās shēmu, taču neuzrādīja saistību ar bērnībā gūto pieredzi. Pielietojot regresijas analīzi, izdevās noskaidrot, ka 52% no ievainojamā narcisma izskaidro četras agrīnām neadaptīvajām shēmas - Pieņemšanas meklēšana, Sociālā izolācija/Atšķirtīgums, Pakļaušanās un Vara/Grandiozitāte, un 17 % no grandiozā narcisma izskaidro Varas/Grandiozitātes shēma.

Atslēgas vārdi: agrīnās neadaptīvās shēmas, ievainojamais narcisms, grandiozais narcisms, labvēlīga bērnības pieredze, nelabvēlīga bērnības pieredze

ABSTRACT

The aim of the study was to investigate the relationships between early maladaptive schemas, vulnerable narcissism, grandiose narcissism, adverse childhood experience and benevolent childhood experience. The sample consists of 138 respondents, aged from 18 to 64 ($M = 37,22$; $SD = 9,58$). Of these, 122 respondents or 88,41% were women and 16 respondents or 11, 59% were men. Methods used in this study: Young Schema Questionnaire –Short Form, 3rd Edition (YSQ-S3), The Hypersensitive Narcissism Scale (HNS), Narcissistic personality inventory – 13 (NPI-13), Adverse Childhood Experience (ACE) Questionnaire, Benevolent Childhood Experiences Questionnaire (BCE), Parental overvaluation scale. The study found that vulnerable narcissism showed correlations between all 18 early maladaptive schemas and negative correlation between benevolent childhood experience. Grandiose narcissism showed correlations with three early maladaptive schemas - Entitlement/Grandiosity, Approval-seeking/Recognition seeking and Subjugation, but did not show a relationship with any childhood experience. Regression analysis revealed that 52% of vulnerable narcissism is explained by four early maladaptive schemas – Approval seeking/Recognition seeking, Social Isolation / Alienation, Subjugation and Entitlement/Grandiosity, and 17% of grandiose narcissism is explained by the Entitlement/Grandiosity scheme.

Key words: early maladaptive schemas, vulnerable narcissism, grandiose narcissism, adverse childhood experience, benevolent childhood experience

TEORĒTISKĀ DAĻA

Narcisi spēj ne tikai apburt līdzcilvēkus ar savu šarmu, bet aizraut arī pētniekus, kuri jau gadu desmitiem mēģina izprast konstrukta sastāvdaļas, kā arī paredzamos uzvedības paternus. Uz šo brīdi ir pētnieki, kas saredz narcismu kā epidēmiju. Sarakstītas vairākas grāmatas, no kurām īpaši jāizceļ “Narcisma epidēmija” (*Living in the age of entitlement. The Narcissims Epidemic*). Ko sarakstījuši Tvenge un Kempbels (Twenge & Campbell), Kempbels ir viens no populārākajiem un citējamiem narcisma pētniekiem. Faktiski Tvenge (2006) ierosināja, ka “pašcieņas kustība ir radījusi mazo narcisu armiju” (223. lpp.). Tvenge un kolēģi apgalvo, ka narcisms līmenis ir dramatiski pieaudzis pēdējo desmit gadu laikā (Donnellan et al., 2009). Šāda apgalvojuma pierādīšana ir bijusi par pamatu daudziem zinātniskiem strīdiem. Tomēr citi empīriskie pētījumi liecina, ka jaunieši mūsdienās nav tik narcistiski kā iepriekšējo paaudžu pārstāvji. Tā vietā maldīgā pārliecība, ka mūsdienu jaunatne ir īpaši narcistiska var atspoguļot vispārēju tendenci cilvēkiem kļūt mazāk narcistiskiem novecojot, liekot katrai paaugšu paaudzei skatīties uz savas paaudzes jauniešiem kā narcistiskiem (Wetzel et al., 2020). Pēdējo 20 gadu laikā ir panākts būtisks progress narcisma izpētē attiecībā uz konceptualizāciju, novērtēšanu un metodoloģiju (Miller et al., 2021).

Narcistiskās personības iezīmju attīstība un uzturēšana vismaz daļēji var būt saistīta ar kognitīvajām shēmām, uz kurām indivīdi paļaujas, lai organizētu un izprastu notikumus, kas rodas viņu dzīves laikā (Khodarahimi, 2017). Šīs shēmas ir labi organizētas, iekšējas sevis reprezentācijas, kas sastāv gan no satura elementiem (piemēram, uzskatiem), gan no strukturālām (organizācijas) īpašībām (Beck, 2008, kā minēts (Dozois et al., 2014). Agrīnās neadaptīvās shēmas ir viens no veidiem kā var aplūkot kognitīvās shēmas. Shēmas veido indivīdu uzskatus par sevi un attiecībām, piešķir savu nozīmi jaunām pieredzēm un neļauj indivīdiem attīstīt atbilstošas emocionālās un starppersonu prasmes (Young, 2003, kā minēts Lim & Barlas, 2019). Patoloģiskā narcisma iezīmes (ievainojamība un grandiozitāte) uzrādīja konsekvētākas saistības ar agrīnajām neadaptīvajām shēmām, kas liek domāt, ka indivīdi ar augstāku iezīmju rādītāju var piedzīvot konfliktējošas izjūtas par attiecībām ar citiem indivīdiem, kas var rezultēties paaugstinātā distresa līmenī un izjustā nedrošībā (Zeigler-Hill et al., 2011). Cilvēki ar augstiem narcisma rādītājiem var būt ļoti augstprātīgi, dominējoši, agresīvi un bezjūtīgi pret citiem. Narcistiskas personas pieprasa uzmanību un cieņu, vienlaikus uzvairoties to dot citiem (Miller et al., 2021). Jāņem vērā, ka lielākā daļa narcisma pētījumu sociālajā un personības psiholoģijā ir koncentrējusies uz grandiozā narcisma izpēti (Grijalva et al., 2015).

Ievērojami mazs skaits epmīrisko pētījumu ir pārbaudījis terapeitiskās pieejas, kas varētu būt noderīgas narcisiem. Šobrīd attiecībā uz terapiju ir nepieciešami pētījumu par to, cik lielā mērā dažādas terapeitiskās pieejas var mazināt narcismu, it īpaši antagoniskās un neirotikās daļas, kas izraisa vislielāko distresu, kā arī skatīt mehānismus caur kuriem notiek šīs izmaiņas (Miller et al., 2021). Tāpēc narcisma abu dimensiju aplūkošana caur agrīno neadaptīvo shēmu prizmu var palīdzēt gan terapeitam, gan klientam ieraudzīt un vēl labāk izprast abas narcisma formas, kā arī iespējams mazināt vai mainīt to iezīmes.

Pētījuma iecere ir izpētīt vai un kādas saistības pastāv starp ievainojamo, grandiozo narcismu, agrīnajām neadaptīvajām shēmām un bērnībā gūto pieredzi.

Sasniedzamais praktiskais rezultāts ir padziļināta izpratne par vienu no terapeitiskām pieejām caur kurām var skatīt narcisma konstrukta dimensijas.

NARCISMS

Narcisms tiek definēts kā stabila personības iezīmes dimensija, kam raksturīga koncentrēšanās uz sevi, sevis paaugstināšana, dominance un manipulēšana starppersonu attiecībās. Tāpat narcismam raksturīgi kognitīvie traucējumi, kas rezultējas kā izkropļota sevis un citu uztvere (Miller et al., 2017). Narcisms kā personības iezīme saistās ar antisociālu uzvedību vairākās jomās, piemēram, disfunkcionālām starppersonu attiecībām, krāpšanos darbā (Braun, 2017), agresīvu braukšanu (Brummelman et al., 2015), fizisku vardarbību pret bērnu (Crouch et al., 2015), iebiedēšanu, vardarbību un agresiju (Bogart et al., 2004). Pēc pētnieku domām narcistiskas pazīmes var novērtēt bērniem sākot ar astoņiem, deviņiem gadiem. Bērniem un pusaudžiem narcisms saistās ar eksternalizētu uzvedību (Loke & Lowe, 2014). Vairāki pētījumu rezultāti liecina, ka narcisi mazāk uzticas ekspertiem, nekā indivīdi bez narcisma iezīmēm. Narcisi novērtēja ekspertus kā mazāk ticamus (O'Reilly & Doerr, 2020), tāpat narcismam ir negatīva saistība ar padomu pieņemšanu (Kausel et al., 2015). Rezultāti norādīja, ka narcisiem ir uzpūsts priekšstats par savu kompetenci, inteliģenci un tie mazāk uztraucas par citu jūtām, tāpēc viņi ir gatavi ignorēt speciālistu ieteikumus.

Narcistiskie personības traucējumi (NPT) ir viens no 10 identificētajiem personības traucējumiem Psihisko traucējumu diagnostikas un statistikas rokasgrāmatas, piektajā izdevumā (DSM-5). To raksturo grandioza sevis uztvere, vajadzība pēc apbrīnas pilnas uzmanības, citu ekspluatēšana, traucēta empātija un fantāzijas par neierobežotiem panākumiem starp citiem cilvēkiem (APA, kā minēts Weinberg & Ronningstam, 2020). NPT saistās ar paaugstinātu komorbidāti garastāvokļa traucējumiem, trauksmes traucējumiem, vielu lietošanai, pašnāvības riskiem (Wright et al., 2013), profesionālām, attiecību un laulību problēmām (Weinberg & Ronningstam, 2020).

Daudzi pētījumi norāda uz narcismu kā daudzdimensionālu konstruktu kurā pastāv divi narcisma varianti – grandiozais un ievainojamais. Ievainojamo narcismu galvenokārt definē neirotizms (Oltmanns & Widiger, 2018), bet grandiozajam narcismam tiek piedēvēta augsta pašcieņa, personiskā pārākuma un tiesību sajūta, pārmērīga pašpārliecinātība, vēlme izmantot citus, lai gūtu labumu (Reilly & Hall, 2020).

Tiek uzskatīts, ka abiem konstruktiem kopīgas ir dažas no pamatiezīmēm, piemēram, pašsaprotamu tiesību sajūta, nevērība pret citiem un grandiozas, uz sevi vērstas fantāzijas (Miller et al., 2011). Būtiskas ir grandiozā un ievainojamā narcisma atšķirīgā saistība ar pašcieņu. Grandiozam narcismam ir pozitīva korelācija ar pašcieņu, toties ievainojamam narcismam ar pašcieņu ir negatīva korelācija. (Miller et al., 2011) Šī ir tikai viena no

daudzajām atšķirībām, kas norāda uz konstrukta dažādību. Galvenais narcisa uzdevums ir saglabāt un uzturēt savu pašcieņu, grandiozie narcisi to panāk ar pašreklāmu, uzslavu meklēšanu un, kad to neizdodas iegūt, narcisi noniecina citus, lai aizsargātu savu ego (Back et al., 2013). Savukārt ievainojamie narcisi to dara atkāpjoties, lai izvairītos no sastapšanās ar kaunu, sāpēm vai skaudību (Zajenkowski et al., 2021). Citi ievainojamos narcisus uztver kā “trauslus”, tie biežāk var ciest no depresijas, trauksmes, kas var rezultēties paaugstinātā skaitā pašnāvības mēģinājumu (Dawood et al., 2018).

Citu autoru pētījumi norāda, ka grandiozitāte var būt kā raksturojošā un galvenā iezīme, kamēr daļai indivīdu piemīt īpašība svārstīties starp ievainojamību un grandiozitāti, kas var norādīt uz abu iezīmju klātesamību konstruktā (Edershile et al., 2019). Grandiozam narcismam ir raksturīgs uzpūsts pozitīvs paštēls, augsts pašvērtējums, ekshibicionisms, pašsaprotamu tiesību sajūta, vēlme ekspluatēt citus un nepieciešamība būt citu apbrīnotam (Gentile et al., 2013). Pētījumos iegūtie rezultāti ir parādījuši, ka grandiozie narcisi bieži reaģē ar naidīgumu, ja tiem šķiet, ka netiek atzīts to pārkums (Reilly & Hall, 2020). Grandiozais narcisms iezīmēs ir tuvāks NPT diagnostikas kritērijiem (Crouch et al., 2015).

Savukārt ievainojamu narcismu raksturo izvairīšanās, nedrošība, aizsargājoša pozīcija, zems pašvērtējums, paaugstināta jūtība, neaizsargātība, augsts dusmu līmenis un naidīgums (Miller et al., 2011). Grandiozs narcisms vairāk saistās ar pozitīviem psiholoģiskiem profiliem, piemēram, pozitīvu afektu, augstu labklājības līmeni un zemiem vientulības, skumju, depresijas līmeņiem, pazeminātu trauksmainības līmeni (Sedikides et al., 2004). Ievainojamais narcisms saistīts ar augstākiem negatīvas emocionalitātes līmeņiem, tostarp depresiju, trauksmi, dusmām, kaunu un skaudību. Ievainojamais narcisms uzrāda lielākas grūtības emociju regulēšanā, kā arī var piemist robežstāvokļu personības traucējumu simptomātiku (Miller et al., 2011). Tāpat pētījumi norāda, ka vecākiem ar augstākiem ievainojamā narcisma rādītājiem ir lielāks risks būt fiziski vardarbīgiem pret saviem bērniem. Viņi ir aizņēmti ar pašu labklājību tik ļoti, ka nespēj ievērot citu bažas vai problēmas, turklāt vecākiem ir tendence uztver lietas pārāk personīgi, just nedrošību, tikt viegli ievainotam ar citu cilvēku piezīmēm (Crouch et al., 2015).

Grandiozais narcisms pozitīvi saistās ar dzīves apmierinātību (Rohmann et al., 2019), savukārt ievainojamais narcisms negatīvi saistās ar dzīves apmierinātību. Abas formas saistās ar spēcīgu garastāvokļa mainīgumu, kas varētu izriest no uz citu viedokļa balstītās pašcieņas. Tāpat abām formām raksturīga pārmērīga augstprātība, bet tikai ievainojamais narcisms saistās ar kaunu, skaudību un prieku par citu neveiksmi (*schadenfreude*). Abām formām raksturīgi dusmu uzliesmojumi, taču pamatcēloņi ir atšķirīgi. Ievainojamam narcismam tas saistās ar narcistisku niknumu, kas izriet no trauslas sevis izjūtas un izraisa nesamērīgu un

disfunkcionālu agresiju. Turpretim grandiozais narcisms saistās ar instrumentālo agresiju, kas kalpo mērķim apliecināt savu dominējošo stāvokli, saskaroties ar spēcīgiem, tiešiem statusa draudiem (Czarna et al., 2019). Klasiskās, galvenokārt klīniskās narcisma koncepcijas, uzsver iekšējo nedrošību vai trauslumu kā grandiozas narcistiskas uzvedības dzinējspēku (Miller et al., 2021).

Daudzi pētījumi apskata narcisma saistību ar personības iezīmēm, piemēram, Lielo Piecinieku (*Big Five*). Individīdi ar augstāku narcisma līmeni ir vairāk ekstraverti un stabilāki (zemāks neirotisms). Tas nozīmē, ka grandiozais narcisms uzrāda pozitīvu saistību ar Ekstraversiju un negatīvu saistību ar Neirotismu un Labvēlīgumu, pretēji ievainojamam narcismam, kas uzrāda pozitīvu saistību ar Neirotismu un negatīvu saistību ar Ekstraversiju un Labvēlīgumu. Papildus pētījums pierādīja, ka ievainojamais narcisms lielā mērā ir izskaidrojams ar Neirotismu un mazākā mērā ar Labvēlīgumu (Miller et al., 2011). Līdzīgs pētījums tika veikts jauniešu grupā 2018. gadā. Rezultāti uzrādīja grandiozā narcisma saistību ar Ekstraversiju, Atvērtību pieredzei un zemu Labvēlīgumu. Ievainojamam narcismam uzrādīja saistību ar zemu Labvēlīgumu un Neirotismu (Allroggen et al., 2018). Grandiozie narcisi tiek raksturoti kā “nelaipnie ekstraverti” (Campbell et al., 2011).

2014. gadā veiktā metanalīze par dzimumatšķirībām rezultāti uzrādīja ievainojamā narcisma rādītājus augstākus sievietēm, bet grandiozā narcisma rādītāji augstāki bija vīriešiem (Grijalva et al., 2015).

Narcisms ir īpaši mērķtieks, jo cilvēki ar augstāku iezīmes līmeni bieži vien nespēj darboties sabiedrībā atbilstoši pašu grandiozajiem uzskatiem par sevi un augstajām vēlmēm. Tādējādi, neskatoties uz spēcīgu, ārējo ticību sev un pašpārliecinātību, kas var pieaugt līdz augstprātībai, augstāks narcisma līmenis bieži tiek saistīts ar sliktu sniegumu darbā un starppersonu konfliktiem. Piemēram, cilvēki ar augstākiem narcisma rādītājiem mēdz pārvērtēt savas spējas vadīt cilvēkus, ir vairāk pakļauti ētikas pārkāpumiem, viņiem ir neapmierināti darbinieki, tie ignorē konstruktīvu kritiku, manipulē ar citiem, saņem lielāku atlīdzību nekā nopelnīts un rada darba vietā destruktīvu gaisotni (Gerstner et al., 2013), kā arī tiek iecelti par izpilddirektoriem ātrāk (Rovelli & Curnis, 2021). Pētījumi ir parādījuši, ka grandiozie narcisi bieži meklē un iegūst vadošās pozīcijas organizācijās, bet to tieksme apmierināt savas intereses uz kolektīva rēķina var apdraudēt organizācijas un institūcijas, kuras viņi vada (Buchholz et al., 2020).

Pētījumi pēdējo divu desmitgažu laikā ir atklājuši, ka narcismu iespējams pētīt hierarhiski un ir tam divas atšķirīgas dimensijas - grandiozs narcisms un ievainojamais narcisms. Millers 2018. gada pētījumā narcismu raksturoja kā 3 faktoru modeli, kurā Nepiekrišana/Antagonisms kā galvenais komponents atrodams visās narcisma izpausmēs.

Savukārt atšķirības starp grandiozo, ievainojamo narcismu un NPT var noteikt pēc uzsvara uz Neurotismu un Egocentriskās ekstraversijas (*agentic extraversion*) (Miller et al., 2018).

Pavisam nesen tika apspriests un meklēti empīriski pierādījumi narcisma trīs faktoru modelim (Miller et al., 2021). Vienā no nesenākajiem pētījumiem Millers, Kempbels un citi pētnieki faktoru analīzē noteica piecus narcisma nozīmīgākos faktoros – grandiozitāte, neurotisms, antagonisms, neuzticīga pašpaļāvība (*distrustful self reliance*) un uzmanības meklējumi. No šiem faktoriem visnoturīgākais ir trīs faktoru modelis – egocentriska ekstraversija, narcistisks neurotisms un uz sevi vērsts antagonisms (Crowe et al., 2019). Tādējādi arvien vairāk pētījumu sniedz pierādījumus trīs narcistiskas personības šķautnēm - egocentrisku ekstraversiju (saistīta ar grandiozitāti), narcistisks neurotisms (saistīts ar ievainojamību) un uz sevi vērsts antagonisms (saistās gan ar grandiozitāti, gan ievainojamību) (Rogoza et al., 2020). Šo dimensiju atpazīšana un atbilstošu mērījumu izstrāde ir radījusi lielāku skaidrību pētījumos, kas bieži vien bija grūti saprotama, jo dažādo skatījumu un mērījumu rezultātā nebija skaidrs, kura no divām dimensijām tiek vērtēta (Miller et al., 2021).

Iepriekš iegūtie rezultāti pētījumos liecina, ka tieši trīs faktoru modelis ir derīgs, lai demonstrētu kopīgās un unikālās iezīmes abām narcisma dimensijām. Pirmais faktors ir antagonisms, kas kopīgs gan ievainojamam, gan grandiozam narcismam. Personas ar augstu antagonismu mēdz būt augstprātīgas, bezjūtīgas, maldinošas, ekspluatējošas, ciniskas, neatkarīgi no dominējošās dimensijas. Otrs faktors tiek saukts par egocentrisku ekstraversiju jeb apbrīnu vai grandiozitāti. Šis faktors ir vairāk adaptīvs t.i. rada narcisma mazāk problēmu starppersonu attiecībās. Tas saistās ar pašpārliecinātību, līderību, augstu pašcieņu un uzvedības virzību uz aktivitāti, piemēram, tieksmi būt proaktīvam, nevis reaģējošam un motivācijas saskatīšanu apbalvojumā nevis sodā. Šis faktors raksturo grandiozo narcismu. Trešais faktors, ko sauc par narcistisku neurotismu vai ievainojamību, ir ievainojamā narcisma pamatā. Faktors saistās ar trauslāku uz citu vērtējumu balstītu pašvērtējumu, negatīvu emocionalitāti vai emociju disregulāciju, kā arī kauna un citu sociālo emociju pieredzi. Šis faktors lielā mērā ir sinonīms psiholoģiskam distresam, kā arī saistīts ar grūtībām starppersonu attiecībās (Miller et al., 2021). Narcisma hierarhisko struktūru var apskatīt pielikumā Nr.1.

Pētot narcisma un NPT etioloģiju, jāsecina, ka šis jautājums ir maz apskatīts un joprojām neskaidrs, neskatoties uz dažādām līdz šim ierosinātajām teorijām. Pieejamie pētījumi liecina par saistību ar kultūru, evolucionāru, X gēna, vides, kā arī vecāku audzināšanas stiliem un attīstības modeļiem (Miles & Francis, 2014).

BĒRNĪBĀ GŪTĀ PIEREDZE

Lai gan narcisma sekas tiek arvien vairāk pētītas, daudz mazāk uzmanības ir pievērsts narcisma būtības vai narcisma rašanās skaidrojumam (Otway & Vignoles, 2006). Daudzi pētījumi norāda, ka tieši indivīdu disfunkcionālās agrīnās attiecības ar vecākiem varētu rezultēties pieaugušo narcisu attiecībās, ko raksturo naidīgums un neuzticēšanās (Campbell & Foster, 2002).

Sociālās mācīšanās teorija uzskata, ka bērni, iespējams, izaugs par narcisiem, ja viņu vecāki viņus pārāk augstu novērtē: kad viņu vecāki uzskata tos par īpašākiem un ar vairāk tiesībām nekā citiem bērniem (Brummelman et al., 2015). Turpretim psihoanalītiskā teorija uzskata, ka bērni, visticamāk, izaugs par narcistiskiem, ja vecāki nav veltījuši pietiekami daudz emocionālā siltuma. Kad vecākiem trūkst emocionālā siltuma, viņiem iespējams parādās grūtības pieķerties, novērtēt un pozitīvi ietekmēt bērnu, un grūtības izrādīt prieku par savu bērnu. Šādā audzināšanā bērni var nostādīt sevi uz pjedestālā, lai mēģinātu iegūt no citiem atzinību, ko viņi nav saņēmuši no saviem vecākiem (Davidov, 2006).

Analizējot pieejamās publikācijas jāsecina, ka literatūras interpretāciju sarežģī, gan nepietiekamais pētījumu skaits, gan izdarīto secinājumu neviennozīmība. Piemēram, vecāku siltuma trūkums tiek saistīts gan grandiozo narcismu (Huxley & Bizumic, 2017), gan ar ievainojamā narcisma pazīmēm (Miller et al, 2010).

Tāpat ir izpētīts, ka negatīva bērnības pieredze, kas saistās ar nabadzīgu bērnības vidi tiek saistīts ar narcismu (Young, Klosko un Weishaar, 2003). Piemēram, pētījumā respondenti ar augstāku narcisma pazīmju līmeni norāda, ka viņiem bijuši stingri vecāki un pastiprinātas bailes par nošķiršanu no vecākiem (Cramer, 2011). Vairāki pētījumu rezultāti norāda, ka grandiozam un ievainojamam narcisma veidiem tomēr ir atšķirīga etioloģija. Tā, piemēram, auksta, aizskaroša bērnībā gūtā pieredze saistās ar ievainojamo narcismu, bet vecāku pārvērtēšana ar grandiozo narcismu (Nguyen & Shaw, 2020). Vienā no pētījumiem tiek apskatīta jautājums, vai vecāku narcisms paredz bērnu narcisma iezīmes. Vecāku narcisms un pārmērīga novērtēšana uzrādīja vāju vai vidēji vāju saistību. Turklāt, pat kontrolējot vecāku narcismu, bērnu pārvērtēšana ievērojami prognozēja bērna narcisma pieaugumu laikā. Tādejādi pārvērtēšana veicina narcisma attīstību bērnos (Brummelman et al., 2015).

Pētījumi ir atklājuši saistību starp narcistiskām personības iezīmēm un uztverto bērnības pieredzi. Bērni, kuri atstāti novārtā, ļaunprātīgi izmantoti vai noraidīti, var meklēt pārmērīgu citu apbrīnu, kā rezultātā var rasties grandiozitāte un starppersonu konkurētspēja, kas saistās ar narcismu. No pētījumiem zināms, ka bērni, kuri ziņo par pozitīvu bērnības pieredzi, arī iespējams uzrādītu paaugstinātu narcisma risku. Bērni, kuri savus vecākus atceras kā pārlieku

ieciētīgus, bērni tiek pārlietu slavēti vai pārāk aizsargāti (Huxley & Bizumic, 2017) vai vecāki ir pārāk pozitīvi atbalstoši (Otway & Vignoles, 2006), visticamāk, anketās uzrādīs narcistiskas pazīmes.

Citu autoru pētījums norāda uz vecāku dzimumu un vecāku audzināšanas stilu saistību ar narcismu. Iegūtie dati norāda, ka gan vīriešiem, gan sievietēm grandiozais narcisms uzrāda pozitīvu saikni ar abu vecāku psiholoģisku kontroli un pārmērīgu aizsardzību, un negatīvu saikni ar abu vecāku attiecību siltumu. Līdzīgi, ievainojamais narcisms uzrāda negatīvu saistību ar abu vecāku siltumu abu dzimumu bērniem un pozitīvu saistību ar abu vecāku psiholoģisko kontroli un pārmērīgu aizsardzību sievietēm, bet vīriešiem tikai ar tēvu figūru. Pētījumā netika atklāti nozīmīgi prognozētāji grandiozā narcisma attīstībai sievietēm, taču rezultāti liecina, ka atmiņas par māti, kura nespēj nodrošināt emocionālo siltumu un drošību, vienlaicīgi veicot psiholoģiskās kontroles taktikas, piemēram, vainas apziņas izraisīšanu, mīlestības neizrādīšanu (*love withdrawal*) var veicināt ievainojamā narcisma iezīmju rašanos sievietēm. Tas varētu nozīmēt, ka sievietes atmiņas par mātes atraidījumu, iespējams, ir veicinājušas iezīmes, kas saistītas ar kaunu, šaubām un pašcieņu, kas balstīta uz apkārtējo viedokli (*contingent self-esteem*). Attiecībā uz vecāku audzināšanas stiliem pētījums uzrāda rezultātus, ka gan vīriešu, gan sievietes atmiņas par emocionāli aukstiem un pārāk aizsargājošiem vecākiem, pieaugušā vecumā uzrāda augstāku abu -grandiozā un ievainojamā narcisma iezīmju līmeņus (Valashjardi et al., 2020).

Iegūtie dati pētījumos liecina, ja audzināšanai raksturīga iecietība un visatļautība, tā uzrāda saistību gan ar grandiozu, gan ar ievainojamo narcismu, tāpat vecāku visatļautība ir pozitīvi saistīta ar paaugstinātiem NPT rādītājiem, negatīvu saikni uzrāda vecāku siltums un ievainojamais narcisms (Campbell & Miller, 2011).

Piemēram, 2021. gadā veiktais pētījuma par narcismu, labklājību, personības funkcionēšanu un bērības atmiņām dati liecina, ka negatīvas bērības atmiņas saistās ar zemāku ES funkcionēšanu, kā arī patoloģisko narcismu, īpaši ievainojamo daļu. Patoloģiskais narcisms bija saistīts ar zemāku personības funkcionēšanu, savukārt grandiozais narcisms var kalpot kā aizsargfaktors, kas paredz labāku indivīda funkciju. Rezultāti liecina, ka zemāka funkcionēšana ir saistīta ar lielāku distresu, zemāku pašvērtējumu un dzīves kvalitāti. Pašsaprotašanas tiesības nebija saistītas ar personības funkcionēšanu, bet bija saistīts zemāku distresu un augstāku ziņoto pašvērtējumu. Grandiozitāte bija saistīta ar augstāku personības funkcionēšanu, dzīves kvalitāti un pašcieņu, kā arī zemāku distresu. Bērībā piedzīvotais (*childhood invalidation*) saistās ar ES funkcionēšanas un attiecību grūtībām un zemāku dzīves kvalitāti, kontrolējot citus mainīgos (Huxley et al., 2021). Bērībā piedzīvotas pētījumos vairāk fokusējas uz bipolārajiem traucējumiem, emociju regulāciju, tomēr šie pētījuma

rezultāti norāda, ka tas var ietekmēt personības funkcionēšanu daudz plašāk un ietekmēt labbūtības aspektus. Patoloģisks ievainojamais narcisms bija saistīts ar zemāku ES un attiecību funkcionēšanu; patoloģisks grandiozs narcisms paredzēja tikai zemāku ES funkcionēšanu; grandiozitāte paredzēja tikai augstāku ES funkcionēšanu; un pašsaprotamas tiesības nebija saistītas ar funkcionēšanu. Šie atklājumi apstiprina prognozes, ka ievainojamais narcisms būtu saistīts ar lielākiem funkcionāliem traucējumiem (Huxley et al., 2021).

Apkopojot var secināt, ka atrodami pētījumi, kuros norāda uz ievainojamā narcisma saikni ar bērnībā piedzīvoto vardarbību, piemēram, emocionālo, fizisko, seksuālo vai verbālo. Tāpat pētījumos tiek norādīts uz saistību ar vecāku audzināšanu, piemēram, neliela vecāku pārraudzība, kontrolēšana (Miller & Campbell, 2010), tomēr rezultāti nav viennozīmīgi. Iegūto pētījumu neviennozīmīgie rezultāti norāda uz nepieciešamību veikt atkārtotus pētījumus par abu konstruktus – grandiozā un ievainojamā narcisma saistību ar bērnībā gūto pieredzi ar instrumentiem, kas precīzi spēj noteikt atšķirīgas iezīmes.

Kopskatot uzrakstīto nākas secināt, ka narcisma konstrukta izcelsmi var skatīt caur dažādām teorijām, viena no tām ir bērnībā gūtā pieredze, taču, kā secināms, iegūtie rezultāti neuzrāda viennozīmību. Tāpēc nepieciešams meklēt arvien jaunus konstruktus, kas spētu izskaidrot, vai dot ieskatu ievainojamā un grandiozā narcismā. Nākamajā sadaļā tiek apskatīts agrīno neadaptīvo shēmu konstrukts un apskatīti pētījumi, kas parāda ANS saistību ar narcismu.

AGRĪNĀS NEADAPTĪVĀS SHĒMAS

Agrīnās neadaptīvās shēmas (ANS) var definēt kā emocionāli pašiznīcinošus un kognitīvus modeļus, kas sākas bērnībā un turpinās visu mūžu (Herts & Evans, 2021), shēma palīdz indivīdam organizēt savus uzskatus par apkārtējo pasauli (Khodarahimi, 2017). ANS veidojas, kad bērnībā netiek apmierinātas kādas vajadzības, turpmāk pieaugušā vecumā shēma novērš līdzīgu vajadzību apmierināšanu, piemēram, vecāki bērnam neapmierina vajadzību pēc drošās piesaistes, pieaugušo dzīvē cilvēks sastopas ar nespēju būt/veidot drošas attiecības (Bricker & Young, 2012). Shēmu terapija koncentrējas uz ANS “dziedināšanu” un neadaptīvo kopinga stilu pārvarēšanu, lai klients apmierinātu emocionālās vajadzības daudz adaptīvākā veidā (Young, Et al., 2003). Shēmas terapija var palīdzēt cilvēkiem mainīt ilgtermiņa modeļus jeb veidus, kādos viņi mijiedarbojas ar citiem cilvēkiem (Bricker & Young, 2012). Katram cilvēkam ir shēmas, kopinga stili un modi, tikai pacientu populācijā tie ir ekstrēmāki un stingrāki. Attiecīgi shēmas terapija var būt elastīga, jo piemērota īsai, mērenai vai intensīvai sadarbībai, lai risinātu dažādas vajadzību līmeņus un simptomu smagumus (Lim & Barlas, 2019).

ANS ir plašs, visaptverošs patrons, kas sastāv no atmiņām, emocijām, kognīcijām, ķermeniskām sajūtām par sevi un savām attiecībām ar citiem. ANS attīstās bērnībā vai pusaudžu gados un ir disfunkcionālas (Young, Jeffrey E. et al., 2003). Jangs (1990) uzskatīja, ka ANS izraisa negatīvi notikumi dzīvē, un šie negatīvie notikumi ir saistīti ar neregulāru psiholoģisku spiedienu. Viņš ierosināja, ka shēmām var būt liela nozīme personības traucējumu attīstībā (Khodarahimi, 2017). Notiekoša kaitīga pieredze starp aprūpētāju un citiem svarīgiem cilvēkiem bērnībā un pusaudža gados, mijiedarbībā ar iedzimtiem temperamenta faktoriem, var rezultēties aizsargājošā, bet disfunkcionālā domāšanā, uzvedībā un jūtās (Rijkeboer & de Boo, 2010). Šajā modelī apstākļi traucē autonomijas, savienojamības, savas vērtības izjūtas (*worthiness*), reālistisku cerību un robežu veselīgai attīstībai, piemēram, izteikti traumatiska vai negatīva mijiedarbība ar primāro aprūpētāju. Minētās mijiedarbības rezultātā, indivīds atbalsta neadaptīvus sevis, citu un attiecību uztveres stilus. Piemēram, indivīds var redzēt attiecības kā draudīgas (savienojamība), kļūt pārāk atkarīgs no citiem (autonomija), justies nepilnīgs (vērtības sajūta) vai justies pārāks par citiem (Young, Et al., 2003). Agrīnās neadaptīvās shēmas ietekmē interpretāciju par turpmākajiem notikumiem, jo šī pieredze tiek aplūkota caur shēmu negatīvo skatu, kas paredzētas selektīvas, apstiprinošas informācijas iekļaušanai un pretrunīgas informācijas neņemšanu vērā (Zeigler-Hill et al., 2011). Pieaugušo vecumā provocētas ANS, var izraisīt negatīvus emocionālus stāvokļus un disfunkcionālas kopinga atbildes reakcijas (Young, Et al., 2003). Jangs ANS

pirmssākumos izdalīja 16 shēmas (Nicol et al., 2020), taču šobrīd izdala 18 agrīnas neadaptīvas shēmas, kas sakārtotas 5 shēmu grupās (skat. 1.tabulu). (Young, Klosko & Weishaar, 2003, kā minēts Bite, Majore-Dūšele, 2016). Katrai no shēmu grupām ir atbilstošs apraksts (Lim & Barlas, 2019).

1. tabula

Shēmu grupa un apraksts	
Shēmu grupas /Shēmas	Apraksts par shēmu grupas raksturīgām pazīmēm
<u>Nošķirtība un atraidījums</u> Pamešana/Nestabilitāte (<i>Abandonment/Instability</i>) Sociālā izolācija/ Atšķirtīgums (<i>Social Isolation/Alienation</i>) Emocionāla deprivācija (<i>Emotional Deprivation</i>) Neuzticēšanās/Izmantošana (<i>Mistrust/Abuse</i>) Nepilnīgums/Kauns (<i>Defectiveness/Shame</i>)	Sagaidāmās vajadzības pēc drošības, miera, stabilitātes, audzināšanas, empātijas, dalīšanās ar to jūtām, pieņemšana un cieņa netiks sasniegta paredzamā veidā
<u>Iedragāta autonomija un meistarība</u> Atkarība/Nekompetence (<i>Dependence/Incompetence</i>) Ievainojamība pret kaitējumu/slimību (<i>Vulnerability to Harm or Illness</i>) Neskaidra/Neattīstīta patība (<i>Enmeshment/Undeveloped Self</i>) Neveiksme (<i>Failure</i>)	Gaidas pret sevi un apkārtējo vidi, kas traucē uztvertajām spējām atdalīties, izdzīvot, funkcionēt neatkarīgi vai veiksmīgi darboties
<u>Neskaidras robežas</u> Vara/Grandiozitāte (<i>Entitlement/Grandiosity</i>) Nepietiekama paškontrolē/pašdisciplīna (<i>Insufficient Self-Control/Self-Discipline</i>)	Iekšējo robežu trūkums, atbildība pret citiem vai ilgtermiņa orientācija uz mērķi. Noved pie grūtībām ievērot citu tiesības, sadarboties ar citiem, uzņemties saistības vai reālu personīgo mērķu izvirzīšanu un sasniegšanu.
<u>Orientēšanās uz citiem</u> Pakļaušanās (<i>Subjugation</i>) Pašuzupurēšanās (<i>Self-Sacrifice</i>) Pieņemšanas meklēšana (<i>Approval-Seeking/Recognition-Seeking</i>)	Pārmērīga koncentrēšanās uz citu vēlmēm, emocijām, uz savu vajadzību rēķina, lai iegūtu mīlestību un atzinību, saglabātu saiknes sajūtu vai izvairītos no atbaidības.
<u>Pārmērīga piesardzība un savaldība</u> Emociju apvaldīšana (<i>Emotional Inhibition</i>) Negativitāte/pesimisms (<i>Negativity/Pessimism</i>) Perfekcionisms (<i>Unrelenting Standards/Hypercriticalness</i>) Sodīšana (<i>Punitiveness</i>)	Pārmērīgs uzsvars uz savu spontāno jūtu, impulsu un izvēļu apspiešanu vai atbilstību stingriem, internalizētiem noteikumiem un cerībām attiecībā uz sniegumu un ētisku uzvedību, bieži vien uz laimes, pašizpaušmes, relaksācijas, tuvu attiecību vai veselības rēķina.

Jangs īpaši uzvēra, ka ANS no nošķirtības un atraidījuma shēmu grupas izraisa vislielāko psiholoģisko kaitējumu. Shēmas no šīs grupas ietekmē notikumu interpretāciju, vides, sevis un citu uztveri, psiholoģisko veselību. Pie šāda secinājuma viņš nonāca savā klīniskajā praksē (Young, et al., 2003). 2020. gadā veiktais sistēmiskais pārskats par ANS un jauniešu mentālo veselību (58 pētījumi, 24 005 dalībnieku) rezultāti uzrādīja pierādījumus starp ANS un jauniešu psihopatoloģiju, piemēram, depresiju, trauksmes traucējumiem, ēšanas patoloģijās, robežstāvokļa traucējumu simptomātikā un eksternalizētā uzvedībā (Nicol et al., 2020), bet 2016. gadā veiktais sistēmiskais pārskats par bipolāriem traucējumiem ar 17 pētījumiem uzrādīja ANS kā saistību un prognozētāju bipolāriem traucējumiem (Barazandeh et al., 2016). Shēmu aprakstus var apskatīt 2.pielikumā (Thimm, 2010).

Tāpat klientiem no nošķirtības un atraidījuma shēmu grupas visbiežāk ģimenes vide mēdz būt emocionāli auksta, atdalīta, atturīga, noraidoša, vientuļa, neprognozējama un vardarbīga (Young, et al., 2003). Pieaugušā vecumā shēmas aktivizē situācijas, kas tiek uztvertas kā saskanīgas ar pagātnes pieredzi. Shēmas aktivizēšana ir saistīta ar ciešanām un var izraisīt neadaptīvas kopinga reakcijas (t.i., pārmērīgu kompensāciju, atkāpšanos, padošanos vai izvairīšanos), kā rezultātā rodas shēmu modi (Arntz et al., 2021).

Tāpat nepieciešams uzvērt, ka pētījumi ir pierādījuši, ka ANS ir stabilas un noturīgas laikā. Riso (2006) pārbaudīja ANS ilgtermiņa stabilitāti izlasē ar 55 ambulatoriem depresijas pacientiem. ANS uzrādīja mērenu vai labu stabilitāti ($r = 0,43-0,83$) laika posmā no 2,5 līdz 5 gadiem. Relatīvā stabilitāte saglabājās diezgan augsta pat pēc depresijas un neirotisma līmeņu kontroles (Riso et al., 2006).

Šobrīd trūkst pierādījumu par demogrāfisko faktoru lomu, piemēram, dzimumu, vecumu un izglītības līmeni ANS klīniskajos un neklīniskajos pētījumos. Šajā jomā daži pētījumi parādīja būtiskas dzimumu atšķirības ANS, iegūtie dati liecina, ka sievietēm ir salīdzinoši augsts agrīno neadaptīvo shēmu līmenis (Petrocelli et al., 2001).

AGRĪNĀS NEADAPTĪVĀS SHĒMAS UN NARCISMS

Jangs un viņa kolēģi (Young & Flanagan, 1998; Young, Klosko, & Weishaar, 2003) ierosināja, ka galvenās ANS narcisma pamatā ir Vara, Emocionāla deprivācija un Nepilnīgums. Varas shēma var izpausties tādā uzvedībā kā uzstājība, ka indivīds var saņemt vai darīt visu, ko vēlas, neņemot vērā līdzcilvēku labklājību. Tiek uzskatīts, ka minētā shēma attīstās pārāk iecietīgu vecāku dēļ, kuri nosaka pārāk maz ierobežojumus saviem bērniem vai izveidojas kā hiperkompensācija par paša nepilnības sajūtu, kas veidojusies no vecāku emocionālā aukstuma un atraidīšanas. Emocionālās deprivācijas un Nepilnīguma shēmas abas nāk no Nošķirtības un atraidījuma shēmu grupas, kas varētu nozīmēt, ka tiek traucēta indivīda spēja attiecības piedzīvot tuvību, intimitāti, mīlestību un pieņemšanu. Emocionālās deprivācijas shēma var rasties no vecāku audzināšanas, kurā indivīds nav saņēmis empātiju un aizsardzību. Šī shēma bieži noved pie tā, ka indivīds alkst pēc emocijām, ko iegūtu satuvinoties ar citiem, bet tajā pašā laikā jūtas neērti par tuvību, jo baidās, ka citi vai pats nespēs apmierināt vajadzību pēc pastāvīga emocionāla atbalsta. Nepilnīguma shēma attiecas uz kauna izjūtu, ka indivīds fundamentāli ir ar trūkumiem vai nepilnīgs. Tiek uzskatīts, ka šī shēma izriet no audzināšanas, kas ir kritiska vai noraidošā (Young, 1998, Young, Klosko, & Weishaar, 2003, kā minēts Zeigler-Hill et al., 2011).

Šobrīd pieejami divi pētījumi, kas apskata narcisma saistību ar agrīnām neadaptīvām shēmām. Kopīgais abos pētījuma rezultātos apskatāms, ka ANS daudz lielākā skaitā pozitīvi korelē ar narcisma konstrukta dažādajām dimensijām, nekā Jangs teorētiski bija pieņēmis.

Pirmo rakstu par šo tēmu publicējuši Jangs un Flanagan (Young & Flanagan, 1998), kas apskatīja Narcistiskās personības traucējumu (NPT) saistību ar agrīnajām neadaptīvajām shēmām. Raksts ir daļa no E. F. Roningstama (E. F. Ronningstam) 1998.gada izdotās grāmatas “*Disorders of narcissism: Diagnostic, clinical, and empirical implications*” American Psychiatric Association. Rakstā galvenais uzsvars tika koncentrēts uz psiholoģiskās palīdzības uzlabošanu klientiem ar NPT. Pētnieki, balstoties uz klīniskiem novērojumiem un pieredzi, izvirzīja hipotēzi, ka NPT ir saistīti ar šādām agrīnajām neadaptīvajām shēmām: Pieprasīšana/Pārākums, Emocionālā deprivācija, Nepilnība/Kauns, Pakļaušanās, Perfekcionisms, Neuzticēšanās/Ļaunprātīga izmantošana (Young & Flanagan, 1998).

Pirmais empīriskais pētījums veikts 2011. gadā, kurā pētnieku kolektīvs aplūkoja normāla narcisma un patoloģiska narcisma saistību ar agrīnajām neadaptīvajām shēmām, atsevišķi izdalot (grandiozitāti un ievainojamību kā patoloģiska narcisma pazīmes). Veicot korelāciju, atklāja nozīmīgas saistības ar ievainojamo un grandiozo narcismu. NPI apakšskalām veidojās sarežģītas saistības ar visām 15 ANS, tāpēc pētnieki nolēma izmantot

regresijas analīzi, lai iegūtu atspoguļotos rezultātus. Iegūtie rezultāti liecina, ka ievainojamais narcisms pozitīvi saistās ar četrām shēmām - Neuzticēšanos, Pakļaušanos, Pamešanu, Varu un uzrāda negatīvu saistību ar Atkarību shēmu, savukārt, grandiozais narcisms pozitīvi saistās ar četrām agrīnām neadaptīvām shēmām – Neuzticēšanās, Vara, Pašuzupurēšanās, Perfekcionisms (Zeigler-Hill et al., 2011). Diskusiju raisa pētnieku izmantotie narcisma iezīmju mērīšanas instrumenti. Pētnieki izmantojuši Patoloģiskā narcisma aptauju (PNA) (Pathological Narcissism Inventory, PNI-52 Pincus et al., 2009.), tā ir 52 jautājumu gara aptauja, kas mēra grandiozo un ievainojamo narcismu. 2014. gadā ekspertu kolektīvs vērtējot PNA, secinājuši, ka grandiozā narcisma pazīmes neatbilst grandiozā narcisma profilam. Jāatzīmē, ka pašu aptauju veidoja balstoties uz klīnisko grandiozā un ievainojamā narcisma izpratni (Miller et al., 2014). Tāpat nākas secināt, ka darbā izmantotā ANS mērījuma instruments, kurā atspoguļotas tikai 15 shēmas un 4 shēmu grupas, šobrīd tiek izmantotas 18 ANS, kas dalītas 5 shēmu grupās.

Otrais pētījums novērtēja narcismu dažādās ģimenes sistēmās (adoptēti, audžubērni un kuri nebija ne adoptēti, ne audžubērni (kontroles grupa)), pētīja kāda bērnības pieredze tika iegūta – traumatiska vai labestīga, palielinot vai samazinot narcistisku iezīmju rašanās iespējamību.

Pētījuma rezultāti uzrādīja, ka adoptētiem vai audžuģimenēs augušiem indivīdiem bija zemāks narcisma līmeni, salīdzinot ar kontroles grupu. Šīs atšķirības daļēji izskaidroja ar atšķirībām labestīgā bērnības pieredzē un agrīnām neadaptīvām shēmām – labestīga bērnības pieredze palielināja narcisma iezīmju iespējamību, bet ANS samazināja. Kontrolējot labestīgu bērnības pieredzi, ANS ietekme kļuva nenozīmīga (Starbird & Story, 2020). Kā vienu no galvenajiem secinājumiem, ko pētnieki izdarīja “maz ticams, ka cilvēkiem no mazāk privilīģētās vides attīstīsies narcisms kā aizsardzības mehānisms, drīzāk attīstīsies ANS” (Starbird & Story, 2020). Minētajam pētījumam jānorāda uz vairākiem ierobežojumiem. Kā vienu no tiem var minēt izvēlētos instrumentus iezīmju narcisma mērījumam - 9 jautājumu narcisma skalu no Īsās Tumšās Triādes aptaujas (SD3: Jones & Paulhus, 2014). 2017. gadā pētnieki, veicot aptaujas strukturālo pārbaudi, secināja, ka jautājumiem pastāv cieša korelācija ar Narcistiskās personības iezīmju aptauju (NPI-40), kas nozīmē, ka tiek mērīts grandiozais narcisms (Rogoza & Ciecuch, 2019), tātad minētajā pētījumā netiek mērīts vispārējais narcisma iezīmes, bet grandiozais narcisms, tomēr pašā pētījumā autori uz to norāda tikai rezultātu daļā. Tāpat ar atsevišķu instrumentu netiek mērīta nelabvēlīga bērnības pieredze, bet tam tiek izmantota ANS aptauja. Iespējams, ka pētnieki ir izmēģinājuši “sekas” jeb radušos shēmu, nevis nelabvēlīgu pieredzi, jo no ANS nevar secināt kāda veida bērnības pieredze ir notikusi. Pētījuma autori secināja, ka narcisms attīstās tikai privilīģētās ģimenēs, bet mazāk

priviliģētās ANS, kas principā nesaskan ar ANS koncepciju, kas paredz, ka tās attīstās neapmierinātu bērna vajadzību rezultātā un kā dimensija sastopama katrā indivīdā. Nevienā no sastaptajiem zinātniskajiem rakstiem netiek apgalvots, ka neapmierinātas vajadzības ir tikai bērniem no mazāk priviliģētas vides.

2. tabula

Pētījumu apkopojums

Pētījums	Instrumenti	Saistība Narcisms un ANS (-/+)
Trouble ahead, trouble behind: Narcissism and early maladaptive schemas Virgil Zeigler-Hill*, Bradley A. Green, Randolph C. Arnau, Teddi B. Sisemore, Erin M. Myers, 2011	NPI40 – <i>normāls narcisms</i> Patoģiskā narcisma aptauja (<i>The Pathological Narcissism Inventory</i>) – patoģiskais narcisms, kas sevī ietver ievainojamību un grandiozitāti, Janga shēmu aptauja, 90 jautājumi	<u>NPI-40 (ar regresijas metodi)</u> <u>Līderība/ Autoritāte skala</u> + Atkarība/Nekompetence +Neskaidra/Neattīstīta patība +Vara/ Grandiozitāte -Sociāla izolācija/Atšķirtīgums -Pakļaušanās -Neveiksme -Nepietiekama paškontrole/pašdisciplīna -Perfekcionisms <u>Tiesības/ Eksploativitātes skala</u> + Emocionāla deprivācija + Neuzticēšanās/ Izmantošana + Pamešana/Nestabilitāte +Vara/Grandiozitāte -Neveiksme <u>Ievainojamais narcisms +</u> Neuzticēšanās/Izmantošana Pakļaušanās Atkarība/Nekompetence Vara/Grandiozitāte -Atkarība/Nekompetence <u>Grandiozais narcisms</u> + Neuzticēšanās/Izmantošana + Vara/Grandiozitāte + Pašuzupurēšanās +Perfekcionisms -Nepietiekama paškontrole/pašdisciplīna
Consequences of childhood memories: Narcissism, malevolent, and benevolent childhood experiences Aspen D. Starbird, Paul A. Story, 2020	Short Dark Triad 9 jautājumi (narcisms), Janga shēmu aptauja 90 jautājumi, Labvēlīgas bērnības pieredze	+ Vara/ Grandiozitāte Pieņemšanas meklēšana

Kopsavelkot rakstīto, var secināt, ka joprojām trūkst vienotas izpratnes par bērnībā gūto pieredzi (labvēlīgu vai nelabvēlīgu) saistību ar ievainojamo un grandiozo narcismu. Izpētot pieejamos rezultātus pētījumiem par ievainojamā un grandiozā narcisma saistību ar ANS, nākas secināt, ka abos pieejamajos pētījumos ir ievērojami ierobežojumi, piemēram, neskaidra izpratne par mērāmo konstruktu un precīzu tā nosaukumu, kā arī izmantotie instrumenti. Narcisma iezīmes kas definētas kā normāla narcisma profils tiek mērīts ar Narcistiskās personības iezīmju aptauju (NPI-40) (Narcissistic Personality Inventory, Raskin & Hall, 1979). Narcisma rādītāji veido pozitīvu korelāciju ar pašcieņu. Tas norāda, ka NPI-40 aptauja vairāk mēra grandiozo narcismu, ko pierāda arī literatūras izpēte (Laimiņa, 2020). Tas nozīmē, ka sekojošā pētījumā ir precīzi jānodēfīnē kādi konstrukti tiek mērīti un ar kādiem atbilstošiem, pētījumu rezultātos balstītiem instrumentiem tiek veikti mērījumi. Varam secināt, ka līdz šim nav veikts neviens pētījums, kurā būtu mērīts ievainojamais un grandiozais narcisms ar korektiem instrumentiem un skatīta saistība ar bērnībā gūto pieredzi.

Iepazīstoties ar esošajiem datiem par ANS, bērnībā gūto pieredzi un grandiozo un ievainojamo narcismu, tika izvirzītas sekojošas **pētījuma mērķis** –
Izpētīt saistības starp ievainojamo un grandiozo narcismu, agrīnām neadaptīvajām shēmām un bērnībā gūto pieredzi.

Izvirzīti **pētījuma jautājumi** -

Kādas saistības pastāv starp ievainojamo un grandiozo narcismu, agrīnām neadaptīvajām shēmām un bērnībā gūto pieredzi?

Kādas agrīnās neadaptīvās shēmas un bērnības gūtā pieredze izskaidro ievainojamo un grandiozo narcismu?

METODE

Pētījuma dalībnieki

Respondentiem vienīgais izvirzītais kritērijs – vecums no 18 gadiem. Izlase sastāvēja no 138 respondentiem (N=138) vecumā no 18 līdz 64 gadiem (M= 37,22; SD=9,58). Korekti aizpildītas anketas bija 16 (11,59%) vīriešiem, un 122 (88,41%) sievietēm. Aptauja tika piedāvāta latviešu valodā, anonīmi un piedalīšanās pētījumā bija brīvprātīga.

Instrumentārijs

Pētījumā tika izmantoti šādi instrumenti:

Janga shēmu aptaujas īsā forma, 3. izd. (JSA-Ī3) (Young Schema Questionnaire –Short Form, 3rd Edition (YSQ-S3), Young, 2014; aptaujas adaptācija latviešu valodā doktora disertācijas ietvaros, autoru kolektīvs Jaškova, J., Sebre, S., Bite, I. & Melne, I. (2016)). Aptaujas īsajai formai ir 90 jautājumi, kas sadalīti pa 5 jautājumiem katrā no 18 ANS - Emocionālā deprivācija, Pamešana/Nestabilitāte, Neuzticēšanās/Izmantošana, Sociālā izolācija/ Atšķirtīgums, Nepilnīgums/Kauns, Neveiksme, Atkarība/Nekompetence, Ievainojamība pret kaitējumu/slimību, Neskaidra/Neattīstīta patība, Pakļaušanās, Pašuzupurēšanās, Emociju apvaldišana, Nelokāmi standarti/ Pārmērīgs kritiskums Vara/Grandiozitāte, Nepietiekama paškontrolē/pašdisciplīna, Pieņemšanas meklēšana, Negativitāte/Pesimisms, Sodīšana. Respondenti atbildes sniedz Likerta skalā 1-6, kur 1 – “pilnīgi neatbilst man”, 2- “pārsvarā neatbilst man”, 3-“drīzāk atbilst nekā neatbilst man”, 4- “vidēji atbilst man”, 5- “pārsvarā atbilst man”, 6-“perfekti raksturo mani”. Kronbaha alfa 2001.gadā veiktajā pētījumā sieviešu izlasē par ēšanas traucējumiem $\alpha=0,96$, apakšskalū alfu rādītāji bija lielāki par 0,7, desmit apakšskalām virs 0,8, vienīgā shēma ar zemāku alfu par 0,7 bija Atkarības/Nekompetences shēma (Waller at al, 2001 kā minēts (Oei & Baranoff, 2007)).

Hipersensitīvā narcisma skala (The Hypersensitive Narcissism Scale (HSNS), Hendin & Cheek, 1997, Latvijā adaptējusi S.Laimiņa, 2020)

Skala mēra ievainojamo narcismu, HNS ir 10 jautājumu skala, kur vērtējumu amplitūda, ko var iegūt variē no 0 līdz 50, augstāks rezultāts norāda uz konstrukta lielāku izteiktību, $\alpha =0,72$ (Fossati et al., 2009).

Narcistiskās personības iezīmju aptauja - 13 (Narcisitic personality inventory - 13, (NPI – 13), (Gentile et al., 2013), aptauja balstīta uz Narcistiskās personības aptaujas

jautājumiem, NPI-40 (Narcisitic personality inventory, /NPI/ , Raskin & Terry, 1988, Latvijā adaptējusi I. Strobe, 2008, otr.adaptējusi S.Laimiņa, 2020)).

Kronbaha alfa = 0,73 (Gentile et al., 2013). Aptauja sastāv no 13 jautājumiem, katrs sastāv no diviem apgalvojumiem, kur jāatzīmē atbilde, katram apgalvojumam apvelkot A vai B variantu. Katram apgalvojumam jāapvelk viens variants.

Aptauja sastāv no 3 apakšskalām: Līderība/Autoritāte,Grandiozitāte/Ekshibicionisms, Tiesības/ Eksploativitāte .

Bērnībā gūtās nelabvēlīgās pieredzes skala (Adverse Childhood Experience (ACE) Questionnaire (Felitti et al, 1998; Latvijā tulkojusi S.Laimiņa, 2022).

Kronbaha alfa =0,88 (Murphy at al, 2014). 10 pašnovērtējumu jautājumu skala, kas paredzēta 10 ar bērnību saistītu nelabvēlīgas pieredzes mērīšanu, iekļaujot emocionālu, fizisku, seksuālu vardarbību, nolaidību, nevērību, mātes atrašanās vardarbīgās attiecībās, vielu lietošanu un psihiskās saslimšanas māsaimniecībā, vecāku šķiršanos, cietumsoda esamību kādam no ģimenes locekļiem. Aptauja mēra nelabvēlīgo pieredzi līdz 18 gadu vecumam. Respondents sniedz “Jā” vai “Nē” atbildes. Katrai apstiprinošai atbildei tiek piešķirts 1 punkts, ACE punktu skaitu nosaka saskaitot visus desmit apgalvojumus.

Bērnībā gūtās labvēlīgās pieredzes skala (Benevolent Childhood Experiences Questionnaire ,BCE’s) (Narayan et al., 2018); Latvijā tulkojusi S.Laimiņa, 2022).

10 pašnovērtējumu jautājumu skala, kas paredzēta labvēlīgas bērnības pieredzes atklāšanai, piemēram, drošības un atbalsta pieejamību “Kāds pieaugušais, kas varēja sniegt jums atbalstu vai padomu”, pozitīva rutīna “Stabila mājas ikdienas kārtība – regulāras ēdienreizes un regulāri gulētiešanas laiki”, iekšējās uztvertās drošības aspektus “Uzskati, kas sniedza mierinājumu”. Atbildes tiek novērtētas bināri (jā=1,nē=0)(Narayan et al., 2018). Kronbaha alfa = 0,79 (Karatzias et al., 2020). Aptauja mēra labvēlīgo pieredzi līdz 18 gadu vecumam.

Vecāku pārvērtējuma skala (Parental overvaluation scale) (Otway & Vignoles, 2006); Latvijā tulkojusi S.Laimiņa, 2022).

Skala sastāv no 4 pantiem, kas iegūta no Bērnības atmiņu skalas (Childhood Recollections, Otway & Vignoles,2006). Skalas panti (Raugoties pagātnē, rodas iespaids, ka vecāki dažkārt mani idealizēja, Bērnībā vecāki uzskatīja, ka man piemīt izcili talanti un spējas, Bērnībā vecāki slavēja mani par burtiski visu, ko es darīju. Bērnībā vecāki reti kritizēja mani). Respondenti novērtē katru no pantiem 7 punktu Likerta skalā (1=pilnībā nepiekrītu, 7=pilnībā piekrītu). Kornbaha alfa=0,74 (Horton&Trich, 2014 kā minēts Otway & Vignoles, 2006).

Procedūra

Respondenti, kuri tiks uzrunāti individuāli vai dažādās sociālo tīklu platformās, piemēram, Facebook no 22.02.2022. līdz 14.04.2022. Respondenti pētījumā piedalījās brīvprātīgi un bez atlīdzības, kopējais jautājumu skaits sastādīja 136. Pētījuma mērķis un hipotēze respondentiem netika atklāta. Dati tika ievākti elektroniski, izmantojot aptauju veidošanas vietni www.questionpro.com. Pētījumā ievāktie dati tika aprēķināti SPSS v.22 programmā.

REZULTĀTI

Aptauju iekšējās saskaņotības rādītāju un normālsadalījuma aprēķini

Datu apstrāde tika uzsākta ar iekšējās saskaņotības rādītāju aprēķināšanu visām izmantotajām aptaujām un tām apakšskalām, kas tika izmantotas pētījumā. Kā redzams 3.tabulā, Shēmu aptaujas iekšējās saskaņotības rādītāji variē no 0,57 līdz 0,88. Redzams, ka vienai no astoņpadsmit skalām Kronbaha alfa ir zemāka par 0,60 – Vara/Grandiozitāte ($\alpha=0,57$). Veicot skalas Vara/Grandiozitāte pārbaudi ar jautājuma izslēgšanu, tika konstatēts, ka, izslēdzot vienu jautājumu, skalas Kronbaha alfa iespējams pacelt līdz ($\alpha=0,61$). Dotā skala tika atstāta, taču tālākajos aprēķinos rezultāti var tikt vērtēti kā apšaubāmi.

3. tabula.

Shēmu aptaujas aprakstošā un secinošās statistikas rādītāji (N=138)

<i>Mainīgie lielumi</i>	<i>Jautājumu skaits</i>	<i>α pētījumā (N=138)</i>	<i>K-S</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Emocionālā deprivācija	5	0,81	0,17	10,12	4,93
Pamešana/Nestabilitāte	5	0,77	0,11	13,42	4,99
Neuzticēšanās/Izmantošana	5	0,79	0,13	12,93	4,99
Sociālā izolācija/Atšķirtīgums	5	0,88	0,12	13,28	5,76
Nepilnīgums/Kauns	5	0,88	0,14	10,83	5,19
Neveiksme	5	0,87	0,15	11,78	5,18
Atkarība/Nekompetence	5	0,78	0,17	10,01	4,27
Ievainojamība pret kaitējumu/slimību	5	0,77	0,15	11,97	4,88
Neskaidra/Neattīstīta patība	5	0,70	0,13	10,39	4,38
Pakļaušanās	5	0,77	0,12	11,60	4,63
Pašuzupurēšanās	5	0,77	0,08	16,55	4,99
Emociju apvaldīšana	5	0,72	0,13	13,64	4,89
Nelokāmi standarti/ Pārmērīgs kritiskums	5	0,74	0,07*	16,81	5,21
Vara/Grandiozitāte	5	0,57	0,11	14,88	3,96
Nepietiekama paškontrolē/pašdisciplīna	5	0,77	0,07*	15,08	4,96
Pieņemšanas meklēšana	5	0,76	0,08	16,36	4,96
Negativitāte/Pesimisms	5	0,81	0,13	13,59	5,35
Sodīšana	5	0,76	0,09	12,33	4,55

* $p<0,05$

Kā redzams 3.tabulā normālsadalījumam pēc Kolmogorova – Smirnova testa neatbilst skalas Nelokāmi standarti/ Pārmērīgs kritiskums, Nepietiekama paškontrolē/pašdisciplīna.

Kā redzams 4.tabulā, Kronbaha alfas rādītāji Hipersensitīvā narcisma skalai, Narcistiskās personības aptauja - 13, Bērnībā gūtās nelabvēlīgās pieredzes skalai, Bērnībā gūtās labvēlīgās pieredzes skalai, Vecāku sniegtā novērtējuma skalai variē no 0,66 līdz 0,82. Viszemākais Kronbahas alfas rādītājs ir Narcistiskās personības aptaujai – 13 ($\alpha=0,66$), ko tālākā rezultātu analīze nepieciešams ņemt vērā, jo, iespējams, iegūtie rezultāti var būt apšaubāmi.

4. tabula.

Ievainojamā narcisma, grandiozā narcisma, bērnībā gūtās nelabvēlīgā pieredzes, bērnībā gūtā labvēlīgās pieredzes, vecāku sniegtā pārvērtējuma aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji (N=138)

<i>Mainīgie lielumi</i>	<i>α pētījumā (N=138)</i>	<i>K-S</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Ievainojamais narcisms	0,73	0,12	29,99	5,74
Grandiozais narcisms	0,66	0,14	3,95	2,55
Bērnībā gūtā nelabvēlīgā pieredze	0,74	0,18	2,83	2,35
Bērnībā gūtā labvēlīgā pieredzes	0,77	0,21	7,57	2,35
Vecāku sniegtais pārvērtējums	0,82	0,08	12,46	5,51

* $p<0,05$

Normālsadalījuma aprēķins veikts pēc Kolmogorova-Smirnova testa, rezultāti parāda, ka visiem mainīgajiem ir normāls sadalījums. Izvērtējot iegūtos rezultātus korelācijas rēķināšanai tiks izmantota Spīrmena un Pīrsona korelācijas metode.

Sakarības starp mainīgajiem

Kā redzams 5.tabulā Hipersensitīvais narcisma aptaujas rezultāti uzrāda pozitīvu saistību ar visām ANS shēmām un negatīva saistība ar bērnībā gūtās labvēlīgās pieredzes skalu, un Narcistiskās personības aptauja uzrādīja pozitīvu saistību ar divām ANS shēmām un negatīvu ar vienu ANS shēmu.

Ievainojamais narcisms uzrāda pozitīvas saistības ar visām ANS, visas saistības bija vidēji ciešas. Savukārt bērnībā gūtās labvēlīgas pieredzes aspektiem saistība bija vāja un negatīva. Grandiozais narcisms uzrāda vidēji ciešas pozitīvas saistības ar saistības ar narcisma skalas rezultāti uzrādīja vidēji ciešu saistību ar ANS skalu Vara/Grandiozitāte ($r=0,41$, $p<0,01$) un vāju saistību ar Pieņemšanas meklēšana ($r=0,27$, $p<0,01$), negatīvu vāju saistību ar Pakļaušanās shēmu ($r = -0,21$, $p<0,05$) un neuzrāda nekādu saistību ar bērnības pieredzi.

Korelācijas koeficienti ANS shēmām, ievainojamam narcismam, grandiozajam narcismam un bērībā gūto pieredzi (N=138)

	<i>Ievainojamais narcisms</i>	<i>Grandiozais narcisms</i>
Emocionālā deprivācija	0,26**	0,08
Pamešana/Nestabilitāte	0,43**	0,07
Neuzticēšanās/Izmantošana	0,49**	0,10
Sociālā izolācija/ Atšķirtīgums	0,51**	-0,01
Nepilnīgums/Kauns	0,37**	-0,08
Neveiksme	0,40**	-0,08
Atkarība/Nekompetence	0,39**	-0,02
Ievainojamība pret kaitējumu/slimību	0,45**	0,05
Neskaidra/ Neattīstīta patība	0,41**	0,05
Pakļaušanās	0,49**	-0,21*
Pašuzpurēšanās	0,23*	-0,07
Emociju apvaldīšana	0,53**	0,02
Nelokāmi standarti/ Pārmērīgs kritiskums	0,43**	0,17
Vara/Grandiozitāte	0,62**	0,41**
Nepietiekama paškontrolē/ pašdisciplīna	0,32**	0,01
Pieņemšanas meklēšana	0,62**	0,28**
Negativitāte/Pesimisms	0,55**	0,04
Sodīšana	0,38**	-0,05
Bērībā gūtās labvēlīgās pieredze	- 0,23*	0,02
Bērībā gūtās nelabvēlīgās pieredze	0,14	0,10
Vecāku sniegtā pārvērtējuma skala	0,01	0,12

Izmantoti Spīrmena un Pīrsona koeficienti atbilstoši skalas atbilstībai normālsadalījumam
n = 138; *p < 0,05; **p < 0,01

Grandiozā un ievainojamā narcisma prognoze, izmantojot ANS un bērībā gūto nelabvēlīgo pieredzi

Lai pārlicinātos, kādu variāciju grandiozo un ievainojamo narcismu izskaidro ANS rādītāji un Bērībā gūtās labvēlīgās pieredze, izmantota multiplā regresija un Pakāpeniskā (Stepwise) metode, kā neatkarīgos mainīgos izmantojot tos ANS rādītājus, kuriem tika konstatēta korelācija ar grandiozā (Narcistiskās personības aptauju) un ievainojamā narcisma aptauju rādītājiem (Hipersensitīvā narcisma aptauja) un Bērībā gūtās labvēlīgās pieredzes skalu.

Multiplās regresijas modelis ievainojamā narcisma prognozēšanai (N=138)

<i>Neatkarīgais mainīgais</i>	<i>B</i>	<i>B SE</i>	<i>F</i>	<i>β</i>	<i>R²</i>
<i>1.solis</i>			84,61***		0,38
Pieņemšanas meklēšana	0,72	0,08		0,62***	
<i>2.solis</i>			58,90***		0,47
Pieņemšanas meklēšana	0,57	0,08		0,50***	
Sociālā izolācija/Atšķirtīgums	0,31	0,07		0,31***	
<i>3.solis</i>			43,72***		0,49
Pieņemšanas meklēšana	0,54	0,08		0,47***	
Sociālā izolācija/Atšķirtīgums	0,21	0,08		0,21**	
Pakļaušanās	0,25	0,10		0,20**	
<i>4.solis</i>			36,30***		0,52
Pieņemšanas meklēšana	0,44	0,08		0,38***	
Sociālā izolācija/Atšķirtīgums	0,17	0,08		0,17*	
Pakļaušanās	0,30	0,09		0,24**	
Vara/Grandiozitāte	0,28	0,10		0,20**	

*p < 0,05; **p < 0,01; p<0,001***

Lai noteiktu kādi mainīgie lielumi vislabāk izskaidro ievainojamo narcismu, regresijas analizē tika iekļauti deviņpadsmit neatkarīgie mainīgie lielumi –astoņpadsmit ANS shēmas un bērībā gūtā labvēlīgā pieredze. 1.modelī redzams, ka Pieņemšanas meklēšana izskaidro 38% no kopējā ievainojamā narcisma dispersijas. Pievienojot 2.solī Sociālo izolāciju/Atšķirtīgumu, modelis izskaidro 47%, 3.modelī apvienojot Pieņemšanas meklēšanu, Sociālo izolāciju/Atšķirtīgumu un Pakļaušanu tiek izskaidrots 49%. 4.solī R²= 0,52, F (4,133) =36,30, p < 0, 001 kā nozīmīgu piensumu veidoja arī Varas/Grandiozitātes shēma, kopā izskaidrojot 52% no ievainojamā narcisma dispersijas.

Multiplās regresijas modelis grandiozā narcisma prognozēšanai (N=138)

<i>Neatkarīgais mainīgais</i>	<i>B</i>	<i>B SE</i>	<i>F</i>	<i>β</i>	<i>R²</i>
<i>1.solis</i>			27,68***		
Vara/Grandiozitāte	0,27	0,05		0,41***	0,17

*p < 0,05; **p < 0,01; p<0,001***

Lai noteiktu kādi mainīgie lielumi vislabāk prognozē grandiozo narcismu, regresijas analīzē tika iekļauti divi neatkarīgie mainīgie lielumi – Vara/Grandiozitāte un Pieņemšanas meklēšana. 1. modelī $R^2 = 0,17$, $F(1,136) = 27,68$, $p < 0,001$ redzams, ka Vara/Grandiozitāte izskaidro 17% no kopējā grandiozā narcisma dispersijas. Pieņemšanas meklēšana regresiju modelī uzrādījās kā statistiski nenozīmīga.

DISKUSIJA

Pētījuma mērķis ir izpētīt, vai pastāv ievainojamā un grandiozā narcisma saistība ar agrīnām neadaptīvām shēmām, bērnībā gūto pieredzi (labvēlīgu, nelabvēlīgu un no vecākiem sniegto novērtējumu), kā arī novērtēt kādas ANS un bērnībā gūtās pieredzes izskaidro ievainojamo un grandiozo narcismu regresijas analīzē.

No literatūrā aprakstītajām atziņām izriet, ka ievainojamā un grandiozā narcisma veidošanās ir daļēji saistīta ar bērnībā gūto pieredzi un no tā varētu izrietēt secinājums, ka arī agrīnās neadaptīvās shēmas varētu norādīt uz ievainojamā un grandiozā narcisma atšķirībām shēmu līmenī. Centieni izskaidrot narcisma konstruktus ar ANS vai bērnībā gūto pieredzi palīdzētu konceptualizēt narcisma jēdzienu un gūt ieskatu par tā pamatā esošajām kognitīvajām shēmām. No klīniskā viedokļa ir skaidrs, ka ievainojamais un grandiozais narcisms jāskata atsevišķi, gan ņemto vērā atšķirīgās iezīmes, kas ir to pamatā, gan atšķirīgās attiecības ar distresu (Miller et al., 2018).

Arī šajā pētījumā apstiprinājās, ka grandiozais un ievainojamais narcisms veido atšķirīgas sakarības ANS līmenī. Iegūtie rezultāti vēlreiz norāda uz abu narcisma konstruktus atšķirībām. Šī pētījuma rezultāti uzrāda saistību starp *ievainojamo narcismu* un visām astoņpadsmit ANS shēmām, kā arī negatīvu saistību ar bērnībā iegūto labvēlīgu pieredzi. No tā var secināt, ka ievainojamais narcisms korelē ar labvēlīgas pieredzes trūkumu. Iegūtie rezultāti liecina, ka saistības starp narcismu un agrīnajām neadaptīvajām shēmām ir daudz komplicētākas, uz ko norāda arī dažādie iegūtie rezultāti iepriekš veiktajos pētījumos. Pirmajā pētījumā, kas skatīja ANS saistības ar ievainojamo narcismu, konstrukts uzrādīja saistības ar visām 15 shēmām. Izmantojot regresijas metodi, 4 shēmas prognozēja ievainojamo narcismu - neuzticēšanās, pakļaušanās, pamešanas un varas shēmas (Zeigler-Hill et al., 2011). Šajā pētījumā izmantojot regresijas metodi 52% no *ievainojamā narcisma* izskaidro četras ANS - *Pieņemšanas meklēšana, Sociālā izolācija/Atšķirtīgums, Pakļaušanās un Vara/Grandiozitāte*. Pieņemšanas meklēšana un Pakļaušanās ir no vienas shēmu grupas – Orientēšanās uz citiem cilvēkiem, Sociālā izolācija/Atšķirtīgums no Nošķirtības un atraidījuma grupas un Vara/Grandiozitāte no Neskaidras robežas grupas. Rezumējot iegūtos rezultātus varam secināt, ka abos veiktajos pētījumos sakrīt divas shēmas – Varas/Grandiozitātes un Pakļaušanās shēmas. Iespējamās atšķirības rezultātos varētu skaidrot ar Pataloģiskā narcisma aptauju, kas tika izmantota, lai mērītu gan ievainojamo, gan grandiozo narcismu, jo šajā pētījumā tika izmantotas divas atsevišķas aptaujas katram no narcisma veidiem – NPI13 un Hipersensitīvā narcisma aptauja.

Pieņemšanas meklēšana nozīmē, ka cilvēks centīsies atstāt labu iespaidu, lai gūtu atzinību. Pakļaušanās shēmai raksturīga savas uzvedības pielāgošana, lai atbilstu citu idejām un vajadzībām, cilvēki ar šo shēmu ar grūtībām spēj apzināties savas vajadzības. Individīdiem ar sociālās izolācijas shēmu trūkst piederības izjūtas citiem, viņi jūtas atsvešināti, izolēti un atšķirīgi no citiem. Vairumā gadījumu šī shēma veidojas, ja bērns piedzīvojis izstumšanu no vienaudžu grupas. Varas/Grandiozitātes shēmai raksturīga indivīda izteiktu savu tiesību apzināšanos, pārliecība, ka viņam kaut kas pienākas, ka ir īpašs, turklāt tiecas pēc varas un kontroles, nemitīgi sacensoties ar citiem (Young, 2003, kā minēts Bite, Majore-Dūsele, 2016).

Tas varētu norādīt, ka iespējams darbā ar klientiem ar ievainojamā narcisa iezīmēm būtu īpaši jāpievērš uzmanība pārliecībām par nepieciešamību sevi prezentēt, lai gūtu atzinību (iespējams vēlmi sevi īpaši labi prezentēt psihologa priekšā), grūtībām izprast un apzināties savas vajadzības, jušanos izstumtam no sociuma, sevis ieraudzīšanu izcilā gaismā un pārliecības par savu pārkumu (pret apkārtējiem, ieskaitot iespējams psihologu). Tas saskan ar pētījumiem, kur aprakstīts, ka narcisi ir daudz motivētāki meklēt apstiprinājumu saviem sasniegumiem un statusam, un viņiem nav motivācijas meklēt intimitāti attiecības ar vecākiem, draugiem un partneriem (Twenge & Campbell, 2009, kā minēts Behary, Dieckman, 2011).

Darba teorētiskajā daļā aprakstīts, ka ievainojamais narcisms uzrāda pozitīvu saistību ar Lielā piecinieka Neurotismu, tāpat pieminēts, ka no personības iezīmēm ievainojamo narcismu visvairāk izskaidro neurotisms. 2018. gada pētījumā rezultāti uzrādīja, ka vislielāko dispersijas daļu ievainojamam narcismam veidoja Neurotisms, turklāt Neurotisma svars bija salīdzinoši lielāks nekā citiem mainīgajiem visās iespējamajās kombinācijās. (Miller et al., 2018). Apskatot Lielā piecinieka saistības ar ANS, nākas secināt, ka lielākā daļa pētījumos uzrāda saistību ar neurotismu, *izņemot* Emocionālās deprivācijas, Neskaidrības, Emociju apvaldīšanas un Varas/Grandiozitātes shēmas (Thimm, 2010). Līdzīga tendence vērojama ievainojamā narcisma un robežstāvokļa personības traucējumu konstruktu līdzībā. Ievainojamā narcisa nomoloģiskais tīkls veidoja gandrīz identisku korelāciju ar robežstāvokļa personības traucējumu tīklu ($r=0,93$). Ņemot vērā šo divu konstruktu lielo pārklāšanos, nav pilnīgi skaidrs, vai ievainojamais narcisms būtu jādefinē kā neatkarīgs personības traucējums vai NPT apakštīps, vai tas būtu jāuzskata par robežstāvokļa personības traucējuma daļu (Miller et al., 2010). Apskatot robežstāvokļa un ANS saistības, sistēmiskā pārskata rezultāti uzrāda, ka klīniskajā izlasē no septiņiem pētījumiem divos robežstāvokļa personības traucējums uzrāda saistību ar visām ANS shēmām, apkopojot pārējos pētījumus visciešāko saistību ar robežstāvokļa personības traucējumu uzrādīja ANS - Pamešanas/Nestabilitāte, Neuzticēšanās/Izmantošana, Sociālā izolācija/Atšķirtīgums, Emocionālās deprivācijas,

Nepilnīgums/Kauns, Atkarība/Nekompetence, Nepietiekama paškontrolē/pašdisciplīna (Barazandeh et al., 2016). Līdzīgi var salīdzināt pētnieku secinājumus par DSM -5, ievainojamā narcisma un ANS līdzībām. Ievainojamais narcisms uzrādīja ciešas saistības ar DSM5 šizoīdu, šizotipisku, robežstāvokļa, atkarīgiem, pasīvi-agresīvi un depresīviem personības traucējumiem, kā arī saistās ar lielāku skaitu personības traucējumu un smagākas pakāpes indeksu (Miller et al., 2013). Šie rezultāti liecina, ka ievainojamais narcisms ir kopīgs lielākajai daļai personības traucējumu. No vispārēju iezīmju perspektīvas, tas nav pārsteidzoši, jo ievērojams neirotizma līmenis un negatīvā emocionalitāte ir galvenā ievainojamā narcisma sastāvdaļa, kas ir arī veidojošais sastāvs daudziem personības traucējumiem (Samuel & Widiger, 2008; Saulsman & Page, 2004, kā minēts Miller et al., 2013). Cita pētījuma rezultāti uzrādīja, ka ANS izskaidroja 53% no personības traucējumu dispersijas, kas norāda uz būtisku saistību starp personības traucējumiem un ANS. Robežstāvokļa personības traucējumu dimensijai bija vislielākais nozīmīgo saistību skaits ar ANS, kam sekoja izvairīgi, antisociālie, atkarīgi, obsesīvi-kompulsīvie, šizotipiskie, narcistiskie, histrioniskie un paranoidiskie personības traucējumi (Bach et al., 2017) . Apkopojot nākas secināt, ka iespējams augstāk minētie piemēri ļauj izskaidot, kāpēc 52% no ievainojamā narcisma tiek izskaidrots ar ANS.

Grandiozajam narcismam izveidojās trīs saistības ar ANS shēmām - *Vara/Grandiozitāte*, *Pieņemšanas meklēšana* un *negatīva saistība ar Pakļaušanās shēmu*. Veicot regresijas analīzi statistisku nozīmību uzrādīja *Vara/Grandiozitāte shēma* (Neskaidras robežas shēmu grupa), kas izskaidro 17% no grandiozā narcisma. *Varas/Grandiozitātes shēmai* raksturīga indivīda izteiktu savu tiesību apzināšanos, ir pārliecināts, ka viņam kaut kas pienākas, ir īpašs, turklāt tiecas pēc varas un kontroles, nemitīgi sacenšoties ar citiem (Young, 2003, kā minēts Bite, Majore-Dūšele, 2016). Iespējams nelielo korelāciju skaitu starp ANS un grandiozo narcismu varētu izskaidrot ar pielietoto mērīšanas instruments NPI-13, jo NPI40 sastāv no apakšskalām, kas aptver salīdzinoši adaptīvus narcisma aspektus (piemēram, *Līderība/Autoritāte*), turpretim citas apakšskalās aptver narcisma aspektus, kas lielā mērā ir neadaptīvi (piemēram, *Tiesības/ Eksploativitāte*) (Brown et al., 2009, kā minēts Zeigler-Hill et al., 2011). NPI-13 sastāv no 3 apakšskalām *Līderība/Autoritāte*, *Grandiozitāte/ Ekshibicionisms*, *Tiesības/ Eksploativitāte*, kas nozīmē, ka 4 jautājumi no aptaujas iespējams mēra adaptīvos narcisma aspektus. Tāpat nelielo saistību skaitu starp ar ANS un grandiozo narcismu varētu skaidrot ar izlases vecumu. Šajā pētījumā izlases vidējais vecums bija 37,22, abos iepriekšējos pētījumos, kuros konstatētas sakarības starp ANS un grandiozo narcismu, izlases vecums bija attiecīgi 20,92 un 25,05. Kopumā lielākā daļa psiholoģisko pētījumu tiek veikta studentu izlasēs (Hanel & Vione, 2016), un ir autori, kas atbalsta ideju, ka studentu,

jauniešu populācijā narcisma rādītāji ir augstāki par vidējo populācijā (Twenge et al., 2008), savukārt vecākiem cilvēkiem narcisma rādītājiem ir tendence mazināties (Foster, et al., 2003).

Analizējot rezultātus no pētījuma teorētiskās daļas par ANS saistību ar grandiozo narcismu, nākas secināt, ka rezultāti atšķiras iepriekš veiktajos pētījumos. Aprakstītajos pētījumos grandiozais narcisms uzrādīja saistību ar visām ANS shēmām, pēc regresijas analīzes, tika izskaidrots ar četrām ANS – Neuzticēšanās, Vara, Pašuzpurēšanās, Perfekcionisms (Zeigler-Hill et al., 2011). Citā pētījumā grandiozais narcisms tika mērīts ar skalu no Īsās Tumšās Triādes aptaujas, iegūtie rezultāti parādīja grandiozā narcisma negatīvas saistības ar gandrīz visām ANS, *izņemot* Vara/Grandiozitātes, Pieņemšanas meklēšana shēmas (Starbird & Story, 2020). Pētījuma autori neveica regresijas analīzi, tāpēc nav iespējams noteikt grandiozā narcisma izskaidrotās dispersijas daļu, taču pētnieki pieņēma, ka pozitīvās korelācijas ar Vara/Grandiozitātes, Pieņemšanas meklēšana shēmām veido saistību ar ANS. Interesanti izcelt, ka aprakstītie pētījuma rezultāti ir vistuvāk veiktajam, jo sakrīt pozitīvās saistības ar divām shēmām – Vara/Grandiozitāte un Pieņemšanas meklēšanas shēmas.

Veicot literatūras izpēti varētu sagaidīt, ka grandiozais narcisms uzrādītu pozitīvu saistību ar labvēlīgu bērnības pieredzi vai/un ar vecāku sniegto novērtējumu. Ir pētnieki, kas uzskata, ka bērnības pieredzei nav pietiekami lielas nozīmes un ir citi faktori, kas nosaka narcisma iezīmju attīstību, piemēram, narcisma iezīmju pārmantojamība (Miller et al., 2021), taču ir vērts aplūkot iespējams citus cēloņus saistību neesamībai, piemēram, pielietotais mērīšanas instruments grandiozajam narcismam. Tika izvēlēta aptauja NPI-13 ar iespējami mazākiem pantu skaitiem, lai spētu ievākt pēc iespējas lielāko, nepieciešamo respondentu skaitu un neveicinātu respondentu nogurumu, jo kopējais aptaujas jautājumu skaits bija 124. Veicot Kronbaha alfas aprēķinus – tika iegūts apšaubāms ($\alpha=0,66$) rezultāts. Tāpēc nepieciešams pievērst uzmanību pantu reakcijas un aptauju pantu diskriminācijas indeksiem. Šo rādītāju rezultāti tika iegūti 2020.gadā bakalaura darbā “Hipersensitīvā narcisma skalas (HSNS) un Narcistiskās personības iezīmju aptaujas (NPI40) adaptācija latviešu valodā” (Laimiņa, 2020). Izanalizējot aptauju, nācās secināt, ka no 13 pantiem, 2 nerasniedza pantu reakcijas indeksu zemāko pieļaujamo robežu (izrādīšanās un varas pantiem) un 2 panti nerasniedz diskriminācijas indeksu zemāko pieļaujamo robežu (vajadzības pēc cieņas un vajadzība, lai citi dara lietas manā labā). Var secināt, ka respondenti nepiekrīt dažiem no apgalvojumiem, kas norāda, ka nepieciešama dziļāka pantu analīze, kā arī iespējams cita mērīšanas instrumenta adaptācija.

Pie iespējamiem pētījuma ierobežojumiem jānorāda, ka visas aizpildītās aptaujas bija pašnovērtējuma, kā arī iespējama respondentu vēlme sniegt sociāli vēlamas atbildes. It sevišķi aptaujās par ievainojamo narcismu, nelabvēlīgu bērnības pieredzi. Individīdi ar augstākiem

grandiozitātes rādītājiem var vairāk pievērst uzmanību noteiktai informācijai un līdz ar to ziņot par augstāku funkcionēšanu un labklājību (Huxley et al., 2021). Kā vēl viens ierobežojums jāmin aptaujas aizpildīšanas laiks, kas sakrīta ar Krievijas iebrukumu Ukrainā, iespējams, ka notiekošais ārpusaulē maina pašrefleksijas trajektoriju. Tādējādi, iespējams grūtāk atbildēt apstiprinoši uz NPI-13 jautājumiem, piemēram, “Man ir spēcīga vēlme pēc varas”, “Es sagaidu, lai citi daudz ko dara manā labā”.

Nepieciešams veikt tālākus pētījumus, lai varētu izprast, vai pielietotais instruments grandiozā un ievainojamā narcisma mērīšanai ietekmē konstatēto saistību daudzumu ar ANS. Jau iepriekšējos pētījumos zinātnieki ir izteikuši bažas par vienotas izpratnes trūkumu un mērīšanas instrumentu pielietošanas neviennozīmību. Pētījumi, kuros narcisma novērtēšanai tiek izmantota vairāku metožu pieeja (piemēram, izmantojot pašnovērtējumus un novērotāja ziņojumus, novērojumus emocionālās un uzvedības reakcijām uz ierobežotām situācijām laboratorijas apstākļos) būtu uzlabojums vienas metodes pieejai, kas līdz šim visbiežāk izmantota pētījumos. Ja tiek izmantoti tikai pašnovērtējumi, autoriem vajadzētu izmantot vairāk nekā vienu novērtējumu. Tas ir diezgan iespējams, ņemot vērā daudzo, samērā īso un apstiprinātu narcisma mērīšanas instrumentu pieejamību (Miller et al., 2021).

Neraugoties uz iepriekš aprakstītajiem ierobežojumiem, veiktais pētījums papildina ar jaunām atziņām nelielo zinātnisko rakstu datubāzi par ANS saistību ar ievainojamo un grandiozo narcismu un bērībā gūto labvēlīgo pieredzi. Iespējams, nākotnē pētījumu varētu replicēt, izmantojot tikai ANS un kādu no grandiozā narcisma mērīšanas instrumentiem ar augstāku kronbaha alfas rādītāju, piemēram, NPI-16. Nākotnes pētījumos būtu vērtīgi aplūkot rezultātus par Shēmu modiēm un iespējamās saistības ar abiem narcisma konstruktiem, lai iegūtu plašāku ieskatu. Tāpat vadoties pēc jaunākajiem narcisma pētnieku ieteikumiem, kuri norāda, ka narcisms jāsāk pētīt vairāk kā ar vienu iezīmi, piemēram, grandiozitāti, bet jāskata kā uz daudzfaktoru konstrukts (Miller et al., 2021). Parādās nepieciešamība pēc atbilstoša mērīšanas instrumenta adaptācijas latviešu valodā, piemēram, Piecu faktoru narcisma aptauja (The Five-Factor Narcissism Inventory, Glover et al., 2012), kas sastāv no 148 jautājumiem ar 15 apakšskalām (Laimiņa, 2020).

SECINĀJUMI

Dotajā pētījumā tika noskaidrots, kā ievainojamais un grandiozais narcisms saistās ar agrīnajām neadaptīvajām shēmām un bērnībā gūto labvēlīgo un nelabvēlīgo pieredzi.

Ievainojamais narcisms uzrādīja saistību ar astoņpadsmit ANS skalām - Neuzticēšanās/Izmantošana, Sociālā izolācija/Atšķirtīgums, Neveiksme, Ievainojamība pret kaitējumu/slimību), Neskaidra/Neattīstīta patība, Pakļaušanās, Emociju apvaldīšana, Nelokāmi standarti/ Pārmērīgs kritiskums, Vara/Grandiozitāte, Pieņemšanas meklēšana, Pamešana/Nestabilitāte, Negativitāte/Pesimisms, Emocionālā deprivācija, Atkarība/Nekompetence, Sodīšana, Nepilnīgums/Kauns, Nepietiekama paškontrolē/pašdisciplīna, Pašuzupurēšanās un negatīvu saistību ar bērnībā gūtās labvēlīgās pieredzi. Pielietojot regresijas analīzi, izdevās noskaidrot, ka 52% no ievainojamā narcisma izskaidro četras ANS shēmas - Pieņemšanas meklēšana, Sociālā izolācija/Atšķirtīgums, Pakļaušanās un Vara/Grandiozitāte

Tāpat rezultāti uzrādīja saistības starp grandiozo narcismu un agrīnajām neadaptīvajām shēmām, taču netika atklātas saistības ar bērnībā gūto labvēlīgo vai nelabvēlīgo pieredzi. Grandiozais narcisms uzrādīja saistību ar ANS skalām - Vara/Grandiozitāte, Pieņemšanas meklēšana un negatīvu saistību ar Pakļaušanās shēmu. Regresijas analīze uzrādīja, ka 17% no grandiozā narcisma izskaidro Varas/Grandiozitāte shēma.

Pētījuma rezultāti veido pienesumu izpratnei par ievainojamā un grandiozā narcisma kā konstruktīvu atšķirību ANS līmenī. Šāda izpratne nostiprina empīriskos pierādījumus par divām atšķirīgām narcisma dimensijām. Pētījums sniedz plašāku ieskatu par terapeitisko darbu ar ANS klientiem ar ievainojamā vai grandiozā narcisma pazīmēm, kā arī norāda uz nepieciešamību pēc jauna narcisma mērīšanas instrumenta adaptācijas latviešu valodā. Tāpat nepieciešams turpināt apzināt terapijas virzienus, kuri būtu noderīgi, ja cilvēks ar narcisma iezīmēm vēlētos apmeklēt psihologu.

PATEICĪBAS

Vislielāko pateicību izsaku savai izturīgajai ģimenei un draugiem par pacietību un pretimnākšanu šī darba tapšanā un visa studiju procesa laikā.

Īpaši vēlos pateikties darba vadītājai asoc.prof. Dr. psych. Ievai Stokenbergai par atbalstu, iedvesmu, atsaucību un nebeidzamu enerģiju šī darba vadīšanā.

Paldies kursabiedriem, īpaši Darjai par atbalstu un Santai S. par nepagurstošu humora devu visnepieciešamākajos brīžos.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

- Allroggen, M., Rehmman, P., Schürch, E., Morf, C. C., & Kölch, M. (2018). The relationship between narcissism and personality traits of the five-factor-model in adolescents and young adults: A comparative study. *Zeitschrift Fur Kinder- Und Jugendpsychiatrie Und Psychotherapie*, 46(6), 516–522. <https://doi.org/10.1024/1422-4917/a000588>
- Arntz, A., Rijkeboer, M., Chan, E., Fassbinder, E., Karaosmanoglu, A., Lee, C. W., & Panzeri, M. (2021). Towards a Reformulated Theory Underlying Schema Therapy : Position Paper of an International Workgroup. *Cognitive Therapy and Research*, 45(6), 1007–1020. <https://doi.org/10.1007/s10608-021-10209-5>
- Bach, B., Simonsen, E., Christoffersen, P., & Kriston, L. (2017). The young schema questionnaire 3 short form (YSQ-S3), Psychometric properties and association with personality disorders in a Danish mixed sample. *European Journal of Psychological Assessment*, 33(2), 134–143. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000272>
- Barazandeh, H., Kissane, D. W., Saedi, N., & Gordon, M. (2016). A systematic review of the relationship between early maladaptive schemas and borderline personality disorder/traits. *Personality and Individual Differences*, 94, 130–139. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.01.021>
- Behary T. W., Dieckman E., (2011). Schema Therapy for Narcissism The Art of Empathic Confrontation, Limit-Setting, and Leverage. From The Handbook of Narcissism and Narcissistic Personality Disorder: Theoretical Approaches, Empirical Findings, and Treatments p. 445 -456. <https://doi.org/10.1002/9781118093108.ch40>
- Bite, I., Majore-Dūšele I. (2016). Kognitīvi biheiviorālās terapijas trešais vilnis. No: K.Mārtinsone (red.) Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse (385.-398.lpp.) Rīga: Zvaigzne ABC
- Bogart, L. M., Benotsch, E. G., & Pavlovic, J. D. (2004). Feeling Superior but Threatened: The Relation of Narcissism to Social Comparison. *Basic and Applied Social Psychology*, 26(1), 35–44. https://doi.org/10.1207/s15324834basp2601_4
- Braun, S. (2017). Leader narcissism and outcomes in organizations: A review at multiple levels of analysis and implications for future research. *Frontiers in Psychology*, 8(MAY), 1–22. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00773>
- Bricker, D., & Young, J. (2012). A Client ' s Guide to Schema Therapy. *Schema Therapy Institute*, 1–23.
- Brummelman, E., Thomaes, S., Nelemans, S. A., De Castro, B. O., Overbeek, G., &

- Bushman, B. J. (2015). Origins of narcissism in children. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *112*(12), 3659–3662.
<https://doi.org/10.1073/pnas.1420870112>
- Buchholz, F., Lopatta, K., & Maas, K. (2020). The Deliberate Engagement of Narcissistic CEOs in Earnings Management. *Journal of Business Ethics*, *167*(4), 663–686.
<https://doi.org/10.1007/s10551-019-04176-x>
- Campbell, W. K., & Foster, C. A. (2002). Personality and Social Psychology Bulletin Narcissism and Commitment in Romantic Relationships : An Investment Model Analysis. *Society*, 484–495. <https://doi.org/10.1177/0146167202287006>
- Campbell, W. K., Hoffman, B. J., Campbell, S. M., & Marchisio, G. (2011). Narcissism in organizational contexts. *Human Resource Management Review*, *21*, 268–284
- Campbell, W. K., & Miller, J. D. (2011). *The Handbook of Narcissism and Narcissistic Personality Disorder*.
- Cramer, P. (2011). Young adult narcissism: A 20 year longitudinal study of the contribution of parenting styles, preschool precursors of narcissism, and denial. *Journal of Research in Personality*, *45*(1), 19–28. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2010.11.004>
- Crouch, J. L., Hiraoka, R., Rutledge, E., Zengel, B., Skowronski, J. J., & Milner, J. S. (2015). Is Narcissism Associated with Child Physical Abuse Risk? *Journal of Family Violence*, *30*(3), 373–380. <https://doi.org/10.1007/s10896-015-9672-3>
- Crowe, M. L., Lynam, D. R., Campbell, W. K., & Miller, J. D. (2019). Exploring the structure of narcissism: Toward an integrated solution. *Journal of Personality*, *87*(6), 1151–1169.
<https://doi.org/10.1111/jopy.12464>
- Czarna, A.Z., Zajenkowski, M., & Dufner, M. (2019). How does it feel to be a Narcissist. Narcissism and Emotions. *The Handbook of Trait Narcissism: Key Advances, Research Methods, and Controversies*. Springer, *1*, 105–112.
- Davidov, M., & Grusec, J. E. (2006). Untangling the links of parental responsiveness to distress and warmth to child outcomes. *Child development*, *77*(1), 44–58.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00855.x>
- Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., & Robins, R. W. (2009). An emerging epidemic of narcissism or much ado about nothing? *Journal of Research in Personality*, *43*(3), 498–501. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2008.12.010>
- Dozois, D. J. A., Bieling, P. J., Evraire, L. E., Patelis-Siotis, I., Hoar, L., Chudzik, S., McCabe, K., & Westra, H. A. (2014). Changes in core beliefs (early maladaptive schemas) and self-representation in cognitive therapy and pharmacotherapy for depression. *International Journal of Cognitive Therapy*, *7*(3), 217–234.

<https://doi.org/10.1521/ijct.2014.7.3.217>

- Edershile, E. A., Woods, W. C., Sharpe, B. M., Crowe, M. L., Miller, J. D., & Wright, A. (2019). A day in the life of Narcissus: Measuring narcissistic grandiosity and vulnerability in daily life. *Psychological assessment*, 31(7), 913–924.
<https://doi.org/10.1037/pas0000717>
- Fossati, A., Borroni, S., Grazioli, F., Dornetti, L., Marcassoli, I., Maffei, C. (2009). Tracking the hypersensitive dimension in narcissism : Reliability and validity of the Hypersensitive Narcissism Scale, 247(July), 235–247. <https://doi.org/10.1002/pmh>
- Foster, J. D., Campbell, W. K., & Twenge, J. M. (2003). Individual differences in narcissism: Inflated self-views across the lifespan and around the world. *Journal of Research in Personality*, 37, 469–486.
- Gentile, B., Miller, J. D., Hoffman, B. J., Reidy, D. E., Zeichner, A., & Keith Campbell, W. (2013). A test of two brief measures of grandiose narcissism: The narcissistic personality inventory-13 and the narcissistic personality inventory-16. *Psychological Assessment*, 25(4), 1120–1136. <https://doi.org/10.1037/a0033192>
- Gerstner, W. C., König, A., Enders, A., & Hambrick, D. C. (2013). CEO Narcissism, Audience Engagement, and Organizational Adoption of Technological Discontinuities. *Administrative Science Quarterly*, 58(2), 257–291.
<https://doi.org/10.1177/0001839213488773>
- Grijalva, E., Newman, D. A., Tay, L., Brent Donnellan, M., Harms, P. D., Robins, R. W., & Yan, T. (2015). Gender differences in narcissism: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 141(2), 261–310. <https://doi.org/10.1037/a0038231>
- Hanel, P. H. P., & Vione, K. C. (2016). Do student samples provide an accurate estimate of the general public? *PLoS ONE*, 11(12), 1–10.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0168354>
- Herts, K. L., & Evans, S. (2021). Schema Therapy for Chronic Depression Associated with Childhood Trauma: A Case Study. *Clinical Case Studies*, 20(1), 22–38.
<https://doi.org/10.1177/1534650120954275>
- Huxley, E., & Bizumic, B. (2017). Parental Invalidation and the Development of Narcissism. *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 151(2), 130–147.
<https://doi.org/10.1080/00223980.2016.1248807>
- Huxley, E., Seaton, D. C., & Grenyer, B. F. S. (2021). Remembered childhood invalidation as a predictor of narcissism, personality functioning, and wellbeing. *Personality and Individual Differences*, 175(August 2020), 110686.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110686>

- Karatzias, T., Shevlin, M., Fyvie, C., Grandison, G., Garozi, M., Latham, E., Sinclair, M., Ho, G. W. K., McAnee, G., Ford, J. D., & Hyland, P. (2020). Adverse and benevolent childhood experiences in Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) and Complex PTSD (CPTSD): implications for trauma-focused therapies. *European Journal of Psychotraumatology*, *11*(1). <https://doi.org/10.1080/20008198.2020.1793599>
- Kausel, E. E., Culbertson, S. S., Leiva, P. I., Slaughter, J. E., & Jackson, A. T. (2015). Too arrogant for their own good? Why and when narcissists dismiss advice. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *131*, 33–50. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2015.07.006>
- Khodarahimi, S. (2017). Early maladaptive schemas in individuals with and without B cluster personality disorders. *Current Issues in Personality Psychology*, *5*(4), 260–271. <https://doi.org/10.5114/cipp.2017.68277>
- Laimiņa, S. (2020). Hipersensitīvā narcisma skalas (HSNS) un Narcistiskās personības iezīmju aptaujas (NPI40) adaptācija latviešu valodā. Npublicēts bakalaura darbs. LU PPMF Psiholoģijas nodaļa, Rīga
- Lim, C. R., & Barlas, J. (2019). The effects of Toxic Early Childhood Experiences on Depression according to Young Schema Model: A Scoping Review. *Journal of Affective Disorders*, *246*(September 2018), 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.12.006>
- Loke, S. W., & Lowe, P. A. (2014). Validation of the narcissistic personality questionnaire for children-revised among U.S. students. *Psychological Assessment*, *26*(2), 619–627. <https://doi.org/10.1037/a0035442>
- Miles, G. J., & Francis, A. J. P. (2014). Narcissism: Is parenting style to blame, or is there X-chromosome involvement? *Psychiatry Research*, *219*(3), 712–713. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2014.07.003>
- Miller, J. D., Back, M. D., Lynam, D. R., & Wright, A. G. C. (2021). Narcissism Today: What We Know and What We Need to Learn. *Current Directions in Psychological Science*. <https://doi.org/10.1177/09637214211044109>
- Miller, J. D., & Campbell, W. K. (2010). The case for using research on trait narcissism as a building block for understanding narcissistic personality disorder. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, *1*(3), 180–191. <https://doi.org/10.1037/a0018229>
- Miller, J. D., Dir, A., Gentile, B., Wilson, L., Pryor, L. R., & Campbell, W. K. (2010). Searching for a Vulnerable Dark Triad: Comparing Factor 2 Psychopathy, Vulnerable Narcissism, and Borderline Personality Disorder. *Journal of Personality*, *78*(5), 1529–1564. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2010.00660.x>
- Miller, J. D., Gentile, B., Wilson, L., & Campbell, W. K. (2013). Grandiose and vulnerable

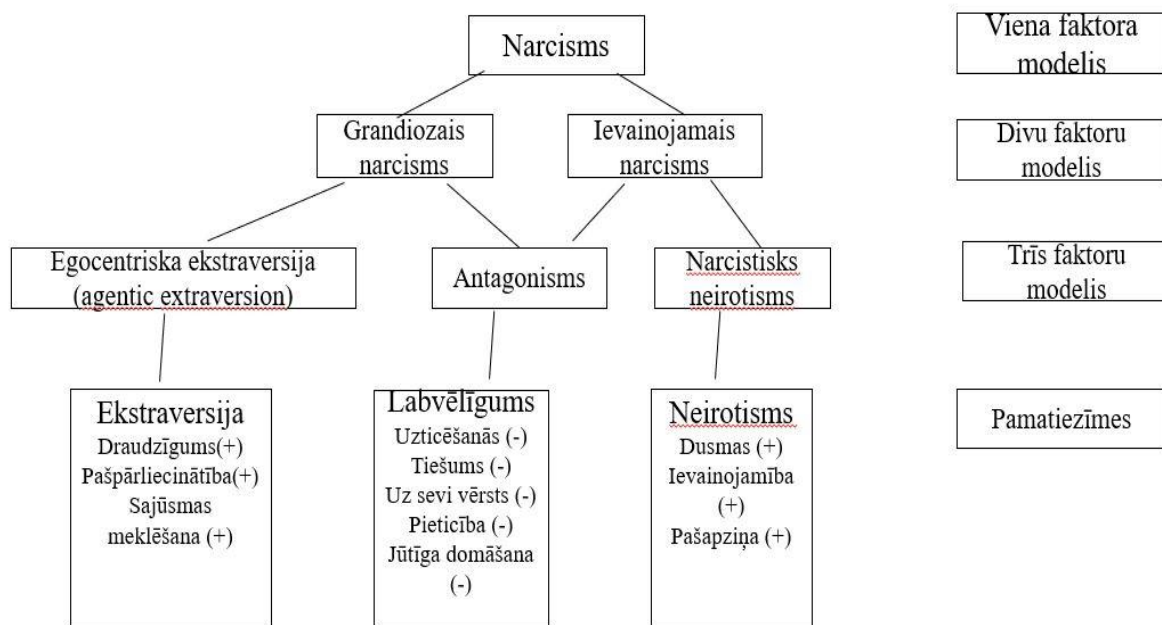
- narcissism and the DSM-5 pathological personality trait model. *Journal of Personality Assessment*, 95(3), 284–290. <https://doi.org/10.1080/00223891.2012.685907>
- Miller, J. D., Hoffman, B. J., Gaughan, E. T., Gentile, B., Maples, J., & Keith Campbell, W. (2011). Grandiose and Vulnerable Narcissism: A Nomological Network Analysis. *Journal of Personality*, 79(5), 1013–1042. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2010.00711.x>
- Miller, J. D., Lynam, D. R., Hyatt, C. S., & Campbell, W. K. (2017). Controversies in Narcissism. *Annual Review of Clinical Psychology*, 13(1), 291–315. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032816-045244>
- Miller, J. D., Lynam, D. R., Vize, C., Crowe, M., Sleep, C., Maples-Keller, J. L., Few, L. R., & Campbell, W. K. (2018). Vulnerable Narcissism Is (Mostly) a Disorder of Neuroticism. *Journal of Personality*, 86(2), 186–199. <https://doi.org/10.1111/jopy.12303>
- Miller, J. D., McCain, J., Lynam, D. R., Few, L. R., Gentile, B., MacKillop, J., & Campbell, W. K. (2014). A comparison of the criterion validity of popular measures of narcissism and narcissistic personality disorder via the use of expert ratings. *Psychological Assessment*, 26(3), 958–969. <https://doi.org/10.1037/a0036613>
- Murphy, A., Steele, M., Dube, S. R., Bate, J., Bonuck, K., Meissner, P., Goldman, H., & Steele, H. (2014). Adverse Childhood Experiences (ACEs) questionnaire and Adult Attachment Interview (AAI): implications for parent child relationships. *Child abuse & neglect*, 38(2), 224–233. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.09.004>
- Narayan, A. J., Rivera, L. M., Bernstein, R. E., Harris, W. W., & Lieberman, A. F. (2018). Positive childhood experiences predict less psychopathology and stress in pregnant women with childhood adversity: A pilot study of the benevolent childhood experiences (BCEs) scale. *Child Abuse and Neglect*, 78(September), 19–30. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.09.022>
- Nguyen, K. T., & Shaw, L. (2020). The aetiology of non-clinical narcissism: Clarifying the role of adverse childhood experiences and parental overvaluation. *Personality and Individual Differences*, 154(November 2019), 109615. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109615>
- Nicol, A., Mak, A. S., Murray, K., Walker, I., & Buckmaster, D. (2020). The Relationships Between Early Maladaptive Schemas and Youth Mental Health: A Systematic Review. In *Cognitive Therapy and Research* (Vol. 44, Issue 4). Springer US. <https://doi.org/10.1007/s10608-020-10092-6>
- O'Reilly, C. A., & Doerr, B. (2020). Conceit and deceit: Lying, cheating, and stealing among grandiose narcissists. *Personality and Individual Differences*, 154(May 2019), 109627.

- <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109627>
- Oei, T. P. S., & Baranoff, J. (2007). Young Schema Questionnaire: Review of psychometric and measurement issues. *Australian Journal of Psychology*, *59*(2), 78–86.
<https://doi.org/10.1080/00049530601148397>
- Oltmanns, J. R., & Widiger, T. A. (2018). Assessment of fluctuation between grandiose and vulnerable narcissism: Development and initial validation of the FLUX scales. *Psychological Assessment*, *30*(12), 1612–1624. <https://doi.org/10.1037/pas0000616>
- Otway, L. J., & Vignoles, V. L. (2006). Narcissism and childhood recollections: A quantitative test of psychoanalytic predictions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *32*(1), 104–116. <https://doi.org/10.1177/0146167205279907>
- Petrocelli, J. V., Glaser, B. A., Calhoun, G. B., & Campbell, L. F. (2001). Early maladaptive schemas of personality disorder subtypes. *Journal of Personality Disorders*, *15*(6), 546–559. <https://doi.org/10.1521/pedi.15.6.546.19189>
- Reilly, C. A. O., & Hall, N. (2020). Grandiose narcissists and decision making: Impulsive, overconfident, and skeptical of experts—but seldom in doubt. *Graduate School of Business, Stanford University, January*.
- Rijkeboer, M. M., & de Boo, G. M. (2010). Early maladaptive schemas in children: Development and validation of the schema inventory for children. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, *41*(2), 102–109.
<https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2009.11.001>
- Riso, L. P., Froman, S. E., Raouf, M., Gable, P., Maddux, R. E., Turini-Santorelli, N., Penna, S., Blandino, J. A., Jacobs, C. H., & Cherry, M. (2006). The long-term stability of early maladaptive schemas. *Cognitive Therapy and Research*, *30*(4), 515–529.
<https://doi.org/10.1007/s10608-006-9015-z>
- Rogoza, R., & Cieciuch, J. (2019). Structural Investigation of the Short Dark Triad Questionnaire in Polish Population. *Current Psychology*, *38*(3), 756–763.
<https://doi.org/10.1007/s12144-017-9653-1>
- Rogoza, R., Cieciuch, J., Strus, W., & Kłosowski, M. (2020). Investigating the structure of the Polish Five Factor Narcissism Inventory: Support for the three-factor model of narcissism. *Psychological Assessment*. <https://doi.org/10.1037/pas0000901>
- Rohmann, E., Hanke, S., & Bierhoff, H. W. (2019). Grandiose and Vulnerable Narcissism in Relation to Life Satisfaction, Self-Esteem, and Self-Construal. *Journal of Individual Differences*, *40*(4), 194–203. <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000292>
- Rovelli, P., & Curnis, C. (2021). The perks of narcissism: Behaving like a star speeds up career advancement to the CEO position. *Leadership Quarterly*, *32*(3), 101489.

- <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2020.101489>
- Sedikides, C., Rudich, E. A., Gregg, A. P., Kumashiro, M., & Rusbult, C. (2004). Are normal narcissists psychologically healthy?: Self-esteem matters. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(3), 400–416. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.87.3.400>
- Starbird, A. D., & Story, P. A. (2020). Consequences of childhood memories: Narcissism, malevolent, and benevolent childhood experiences. *Child Abuse and Neglect*, 108(April), 104656. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104656>
- Thimm, J. C. (2010). Personality and early maladaptive schemas: A five-factor model perspective. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 41(4), 373–380. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2010.03.009>
- Twenge, J. M., Konrath, S., Foster, J. D., Campbell, W. K., & Bushman, B. J. (2008). Further evidence of an increase in narcissism among college students. *Journal of Personality*, 76(4), 919–928. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00509.x>
- Valashjardi, A., MacLean, R., & Charles, K. (2020). Recollections of parenting styles in the development of narcissism: The role of gender. *Personality and Individual Differences*, 167(April), 110246. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110246>
- Weinberg, I., & Ronningstam, E. (2020). Dos and don'ts in treatments of patients with narcissistic personality disorder. *Journal of Personality Disorders*, 34, 122–142. <https://doi.org/10.1521/pedi.2020.34.suppl.122>
- Wetzel, E., Grijalva, E., Robins, R. W., & Roberts, B. W. (2020). You're still so vain: Changes in narcissism from young adulthood to middle age. *Journal of Personality and Social Psychology*, 119(2), 479–496. <https://doi.org/10.1037/pspp0000266>
- Wright, A. G. C., Pincus, A. L., Thomas, K. M., Hopwood, C. J., Markon, K. E., & Krueger, R. F. (2013). *Conceptions of Narcissism and the DSM-5 Pathological Personality Traits*. 20(3). <https://doi.org/10.1177/1073191113486692>
- Young, Jeffrey E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2003). SCHEMA THERAPY A Practitioner's Guide. In *Magyar Pszichologiai Szemle* (Vol. 66, Issue 1). THE GUILFORD PRESS. <https://doi.org/10.1556/MPSzle.66.2011.1.3>
- Zeigler-Hill, V., Green, B. A., Arnau, R. C., Sisemore, T. B., & Myers, E. M. (2011). Trouble ahead, trouble behind: Narcissism and early maladaptive schemas. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 42(1), 96–103. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2010.07.004>

PIELIKUMI

PIELIKUMS Nr.1 Narcisma hierarhiskā struktūra

Pielikums Nr.1 Zemākā tabulas daļa parāda pamatiezīmju pozitīvas (+) vai negatīvas (-) saistības ar trīs faktoru modeļa komponentēm

PIELIKUMS Nr.2 ANS apraksti

ANS nosaukums	Apraksts
Pamešana/Nestabilitāte (Abandonment/Instability)	Pārliecība, ka nozīmīgie cilvēki pametīs
Sociālās izolācija/ Atšķirtīgums (Social Isolation/Alienation)	Atšķirtības sajūta no citiem
Emocionāla deprivācija (Emotional Deprivation)	Sajūta, ka nav pieejams nepieciešamais emocionālais atbalsts
Neuzticēšanās/Izmantošana (Mistrust/Abuse)	Pārliecība, ka citi melos, vai izmantos pārkumu
Nepilnīgums/Kauns (Defectiveness/Shame)	Uzskats, ka kāds ir nepareizs vai nevērtīgs
Atkarība/Nekompetence (Dependence/Incompetence)	Sajūta, ka nespēj parūpēties par sevi
Ievainojamība pret kaitējumu/slimību (Vulnerability to Harm or Illness)	Uzskats, ka katastrofa ir gaidāma
Neskaidra/Neattīstīta patība (Enmeshment/Undeveloped Self)	Identitātes saplūšana ar sev nozīmīgu cilvēku
Neveiksme (Failure)	Uzskats, ka viens ir neadekvātāks salīdzinājumā ar citiem
Vara/Grandiozitāte (Entitlement/Grandiosity)	Uzskats, ka viens ir pārāks par citiem
Nepietiekama paškontrolē/ pašdisciplīna (Insufficient Self-Control/Self-Discipline)	Uzskats, ka nevar apvaldīt emocijas vai impulsus
Pakļaušanās (Subjugation)	Sajūta, ka savas vajadzības ir mazāk svarīgas nekā citas
Pašuzupurēšanās (Self-Sacrifice)	Koncentrēšanās uz citu vajadzību apmierināšanu uz paša rēķina
Pieņemšanas meklēšana (Approval-Seeking/Recognition-Seeking)	Paaugstinātā nepieciešamība pēc citu personu apstiprinājuma/atzīšanas
Emociju apvaldīšana (Emotional Inhibition)	Emocionālās izpausmes samazināšana
Negativitāte/pesimisms (Negativity/Pessimism)	Galvenā uzmanība vērsta uz dzīves negatīvajiem aspektiem
Perfekcionisms (Unrelenting Standards/Hypercriticalness)	Perfekcionista dzinulis kaut ko sasniegt
Sodīšana (Punitiveness)	Pārliecība, ka kļūdas prasa sodu

TURPINĀJUMS

10.Nepilnīgums/Kauns	0,37 **	- 0,08	0,20 *	- 0,39 **	- 0,07	0,57 **	0,44 **	0,44 **	0,82 **	-									
11.Neveiksme	0,40 **	- 0,08	0,12	- 0,32 **	- 0,19 *	0,34 **	0,38 **	0,38 **	0,52 **	0,52 **	-								
12.Atkarība/ Nekompetence	0,39 **	- 0,02	- 0,08	- 0,17 *	- 0,03	0,27 **	0,40 **	0,40 **	0,41 **	0,41 **	0,63 **	-							
13.Ievainojamība pret kaitējumu/slimību	0,45 **	0,05	0,75	- 0,15	- 0,05	0,32 **	0,45 **	0,45 **	0,46 **	0,46 **	0,46 **	0,52 **	-						
14.Neskaidra/ Neattīstīta patība	0,41 **	0,05	0,02	- 0,05	0,18 *	0,27 **	0,41 **	0,41 **	0,38 **	0,38 **	0,40 **	0,47 **	0,43 **	-					
15.Pakļaušanās	0,49 **	- 0,21 *	0,07	- 0,20 **	0,02	0,31 **	0,52 **	0,52 **	0,58 **	0,58 **	0,55 **	0,52 **	0,47 **	0,57 **	-				
16.Pašuzpurēšanās	0,23 **	- 0,07	- 0,11	0,07	0,17 *	0,23 **	0,36 **	0,36 **	0,20 *	0,20 **	0,14	0,08	0,30 **	0,38 **	0,38 **	-			
17.Emociju apvaldīšana	0,53 **	0,02	0,14	- 0,25 **	0,03	0,55 **	0,43 **	0,43 **	0,73 **	0,73 **	0,46 **	0,46 **	0,59 **	0,47 **	0,66 **	0,39 **	-		
18.Nelokāmi standarti/ Pārmērīgs kritiskums	0,44 **	0,17	0,01	- 0,16	0,09	0,34 **	0,46 **	0,55 **	0,41 **	0,40 **	0,31 **	0,31 **	0,41 **	0,37 **	0,50 **	0,51 **	0,54 **	-	
19.Vara/Grandiozitāte	0,43 **	0,41 **	0,11	- 0,08	0,15	0,24 **	0,28 **	0,28 **	0,25 **	0,25 **	0,04	0,10	0,22 *	0,24 **	0,21 *	0,17 *	0,34 **	0,35 **	-

TURPINĀJUMS

20.Nepietiekama paškontrole/pašdisciplīna	0,32 **	0,01	0,24 **	- 0,36	- 0,06	0,30 **	0,32 **	0,25 **	0,32 **	0,35 **	0,32 **	0,39 **	0,32 **	0,34 **	0,39 **	0,11	0,39 **	0,16 *	0,38 **	-			
21.Pieņemšanas meklēšana	0,62 **	0,28 **	0,09	- 0,25 **	- 0,08	0,36 **	0,47 **	0,46 **	0,40 **	0,40 **	0,44 **	0,35 **	0,35 **	0,36 **	0,41 **	0,51 **	0,57 **	0,49 **	0,43 *	0,51 **	-		
22.Negativitāte /Pesimisms	0,55 **	0,04	0,06	- 0,18 *	0,02	0,39 **	0,54 **	0,54 **	0,59 **	0,59 **	0,55 **	0,54 **	0,77 **	0,54 **	0,63 **	0,41 **	0,67 **	0,62 **	0,32 **	0,37 **	0,54 **	-	
23.Sodīšana	0,38 **	- 0,05	0,65	- 0,23 **	0,07	0,41 **	0,39 **	0,39 **	0,49 **	0,49 **	0,52 **	0,61 **	0,47 **	0,36 **	0,57 **	0,31 **	0,51 **	0,61 **	0,13	0,25 **	0,44 **	0,69 **	-

Izmantoti Spīrmena un Pīrsona koeficienti atbilstoši skalas atbilstībai normālsadalījumam
Apzīmējums: *p < 0,05; **p < 0,01

